

INFOSERVIS ZA PROMOCIJU SURADNJE I RAZUMIJEVANJA REGIONALNE PARALELE

4.12. 2005.

broj 1

TEMA BROJA:

ODNOS PREMA RATNIM ZLOČINIMA I SUDU U HAAGU

Mnogi procjenjuju kako je odnos prema ratnim zločinima onaj lakmus papir bez kojega se ne može ni otpočeti, a kamoli završiti raščišćavanje sukoba na području bivše Jugoslavije. Nažalost, upravo kada su u pitanju ratni zločini i uloga suda u Haagu, među sukobljenim stranama i državama gotovo da vlada podudarnost stavova i odnosa. Svijest da je svaka strana (iako, naravno, ne u istoj mjeri i na isti način) činila zločine, teško dolazi u javnost, a Međunarodni kazneni sud u Haagu doživljava se gotovo isključivo kao politički instrument, usmjeren upravo najviše protiv "naših" nacionalnih interesa.

Ova pitanja postaju tim značajnija što uloga haaškog Tribunala u dogledno vrijeme prestaje, a problem ratnih zločina prelazi na domaća sudstva. Koliko su domaći pravosudni sustavi za to uopće osposobljeni, te što obilježava dominirajući odnos javnosti prema tim problemima i kakav se razvoj na tom planu može očekivati u doglednoj budućnosti, ključna su pitanja za daljnji proces normalizacije i stabilizacije među državama koje su bile involvirane u ratne sukobe.

Korištenje i objavljivanje svih tekstova iz ovoga biltena u cijelosti ili dijelovima slobodno je uz navođenje izvora.

Tekstovi su dati u svojim izvornim jezičnim varijantama, a prilikom njihova objavljivanja slobodno je prilagođavanje jezičnim standardima sredine u kojima se objavljuju.

Uvod - informacija o projektu

Agencija STINA (Split, Hrvatska), Institut Media Plan (Sarajevo, Bosna i Hercegovina) i Novosadska novinarska škola (Novi Sad, Srbija i Crna Gora) pokreću novi regionalni projekt "Medijsku mrežu za promociju suradnje i razumijevanja između država bivše Jugoslavije" (Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija i Crna Gora: prilog postkonfliktnoj komunikaciji).

I Bosna i Hercegovina

1. Odjel za ratne zločine Suda BiH

PRAVDA U BIH IZLAZI IZ LAVIRINTA POLITIKE?

Dušan Babić

Efikasnost i racionalnost bili su ključni motivi odluke o uspostavljanju Odjela za ratne zločine pri Sudu BiH, uključujući i Specijalni odjel glavnog tužioca za BiH, što je sve formalno ustanovljeno marta ove godine. Po strukturi, Odjel za ratne zločine djeluje u tri odsjeka u prvoj instanci, plus apelacioni odsjek. Sve odsjeke sačinjavaju po dva inostrana i jedan domaći sudija. Ovaj mandat je planiran na pet godina, nakon čega bi suđenja za ratne zločine prešlo u nadležnost isključivo domaćih sudija.

2. Tretman ratnih zločina u bh medijima

SAVLADAVANJE PROŠLOSTI I ULOGA MEDIJA

Zoran Udovičić

Generalni zaključak je da mediji u Bosni i Hercegovini posvećuju značajnu pažnju problematici ratnih zločina počinjenih tokom zadnjeg rata u bivšoj Jugoslaviji. Ovo više nije tabu tema ni za one medije koji su nakon rata ćutali o počinjenim zločinima, negirali ih ili ih pripisivali isključivo «drugoj» strani. Međutim, reagovanja javnosti, koja se često prelamaju kroz medije, pokazuju da svijest o uzrocima, veličini i tragičnim posljedicama zločina, kao i značaju njihovog procesiranja nije potpuno razvijena. Mediji kao dio javnosti, i sami u demokratskoj i profesionalnoj tranziciji, ne mogu se uvijek dovoljno snažno oduprijeti različitim kontroverzama kojima je zahvaćeno postkonfliktno vrijeme, uključujući političke i druge pritiske i vlastite navike, nesnalazjenja i nedoumice.

II Hrvatska

1. Intervju sa Žarkom Puhovskim, profesorom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i predsjednikom Hrvatskog helsinškog odbora (HHO)

ODNOS PREMA RATNIM ZLOČINIMA OBILJEŽAVA POLITIČKI PRAGMATIZAM

Stojan Obradović

Za razliku od nedavne homogenizarnosti, javnost je danas značajno podijeljena kada je u pitanju odnos prema ratnim zločinima, ali to nije doprinijelo jasnijim i moralnijim stavovima. Većina (od običnih građana do najviše politike) se prema ratnim zločinima još uvijek opredjeljuje pragmatično i tek će neke nove generacije moći postaviti prava pitanja i potražiti prave odgovore oko ratnih zločina koji su počinjeni u sukobima na području bivše Jugoslavije, uključivo i pitanja kolektivne odgovornosti. U tome je i uloga haaškog suda relativno ograničena i njegova primarna funkcija bilo je uvođenje kakvog takvog pravnog reda, što političke strukture sukobljenih država nisu bile u stanju osigurati. A za budući razvoj događaja od presudne važnosti nisu razvikani slučajevi ratnih zločina, već pokazati kako domaće sudstvo općenito može korektno funkcionirati i kada su u pitanju brojni, manje poznati zločini koji su počinjeni u toku rata, smatra prof. Puhovski.

2. Intervju s Ivom Josipovićem, profesorom na Pravnom fakultetu u Zagrebu i članom Savjeta za suradnju s haaskim Tribunalom Vlade RH HAAG SE VRAĆA KUĆI

Goran Vežić

Ivo Josipović kaže da osim postupaka u kojima je u Haagu podignuta optužnica i kakvih vjerojatno neće biti puno više od dva-tri, hrvatsko će pravosuđe od Haaga dobiti i opsežnu dokumentaciju u kojoj su vođene istrage, ali nije podignuta optužnica zbog niskog ranga osumnjičenika ili drugih okolnosti koje zločin čine nedovoljno teškim da ga procesuiraju Haag. Istragu će dovršiti ili ponovo provesti hrvatska tijela kaznenog progona.

Ovaj ugledni stručnjak za međunarodno kazneno pravo kaže i da u predmetima ratnih zločina hrvatsko pravosuđe danas ipak nije ono od pred pet, deset ili više godina. Ako se ipak dogode Vrhovni sud je korektiv farsičnih procesa, kaže Josipović.

III Srbija i Crna Gora

1. Intervju sa Sonjom Biserko, predsjednicom Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji (HOPS)

SRBIJA NE RAZLIKUJE DOBRO OD ZLA

Dinko Gruhonjić

U Srbiji je došlo do pomaka u odnosu prema ratnim zločinima, jer sada i srpska strana priznaje da je bilo ratnih zločina i da njih treba procesuirati, ali se insistira na priči da su ti zločini činjeni podjednako na svim stranama. Nema snage da se unutar zemlje pokrene pitanje odgovornosti za zločine i da se kroz kažnjavanje zločina uspostavi moralna vertikala, koja je potpuno uništena. Suština je da nama u Srbiji nedostaje osnovni odnos prema zlu i dobru.

Međunarodna zajednica nije uradila dovoljno da pomogne Srbiji da se obračuna s radikalnim nacionalizmom, pa se može reći da je Srbija, nakon 20 godina postojanja tog radikalnog nacionalizma, temeljno uništena. Kao takva, ona ne može u evropske integracije, ima kamen oko vrata, ušančila se, učaurila ...

U ovom momentu, Srbija je glavna opstrukcija pomirenja u regionu, jer nije sposobna da se pozicionira u odnosu prema prošlosti. A kada se ona bude pozicionirala, to će relaksirati celi region i onda će možda dijalozi i normalizovanje ići mnogo lakše i ozbiljnije.

2. UBICE SLOBODNO ŠETAJU MEĐU NAMA

Dinko Gruhonjić

Srbija je teritorija koja ima najviše ubica po glavi stanovnika. Vladajuće strukture u Srbiji, kao i ostali formalni i neformalni krugovi moći, pokušavaju da kod građana izazovu "kolektivnu amneziju", kako bi elite ostale nekažnjene za pripremu terena za ratove.

S druge strane, pravnici tvrde da Srbija ima sudije koje su sposobne da kompetentno vode postupke za ratne zločine koje će domaćem pravosuđu ustupiti Haški tribunal. Međutim, na te sudije i sudove biće pritisaka sa svih strana kako bi se procesi opstruirali. A sudije u Srbiji, na žalost, nisu imune ni na pritiske, i da zlo bude veće, u pojedinim slučajevima ni na korupciju.

Na meti kritike su i mediji koji o suđenjima za ratne zločine izveštavaju šturo i nedovoljno. Poseban problem je u tome što su u prvom planu medija neprestano optuženi ili već osuđeni za ratne zločine, a retko ili gotovo nikad - žrtve tih zločina.

IV English Summary

Uvod - informacija o projektu

Agencija STINA (Split, Hrvatska), Institut Media Plan (Sarajevo, Bosna i Hercegovina) i Novosadska novinarska škola (Novi Sad, Srbija i Crna Gora) pokreću novi regionalni projekt: **"Medijska mreža za promociju suradnje i razumijevanja između država bivše Jugoslavije"** (Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija i Crna Gora: prilog postkonfliktnoj komunikaciji).

Ovaj projekt ima za cilj doprinositi razvoju postkonfliktne komunikacije u medijskom prostoru ove tri zemlje.

Medijski komunikacijski procesi i sadržaji bitno su reducirani i još uvijek u velikoj mjeri određeni konfliktnim poljem. To usporava i otežava proces normalizacije odnosa, a time i pune demokratizacije ovih zemalja, te ukupnu regionalnu stabilizaciju. Razvoj normalne komunikacije ključni je preduvjet za prevazilaženje još uvijek postojećih tenzija, ali i različitih predrasuda, blokada, frustracija i trauma koje na različite načine i u različitim formama djeluju i nakon prestanka sukoba.

Jedan od razloga za to je, bez sumnje, i neodgovarajuća uloga medija koji nedovoljnu pažnju posvećuju zahtjevnim temama koji obilježavaju i opterećuju odnose među našim zemljama.

Za uspostavu i razvoj postkonfliktne komunikacije nužno je medijski odgovorno, kompetentno i profesionalno otvarati, istraživati i analizirati niz tema: od mučnog suočavanja s nedavnom prošlošću do suočavanja s nužnošću nove suradnje koja na svoj način također izaziva mnoge neudomice i prijepore.

Intencija je ovog (pilot) projekta da pokuša ta pitanja inicirati i medijski prezentirati.

Svjesni smo da oko mnogih stvari u našim javnostima postoje ogromna razmimolaženja, ali da postoje i vrlo bliski pristupi i inicijative. Da postoje velike manipulacije kako s nedavnom prošlošću, aktualnom sadašnjošću i doglednom budućnošću, tako i spremnost da se te manipulacije slamaju, jer to i jeste jedini put u normalizaciju i stabilizaciju odnosa.

Ovaj pilot projekt trajat će šest mjeseci i u okviru njega realizirat će se 12 brojeva infoservisa za medijsku suradnju i razumijevanje: **REGIONALNE PARALELE**. U njima će se nastojati komparativno, u sve tri zemlje, koje su uključene u projekt, pokrenuti tretiranje nekih važnih pitanja na tri osnovna područja i to: suočavanja s nedavnom prošlošću, obilježjima nove političke realnosti, te modelima i načinima uspostave novih oblika suradnje. Uz elektronski infoservis, svaki njegov broj pratit će i zajednička radio emisija s priložima iz sve tri države koje će biti u prvom redu namijenjene lokalnim radio stanicama s ciljem da se ove teme prezentiraju što široj javnosti.

Sadržaji koji će se prezentirati u elektronskom infoservisu i radioemisijama namijenjeni su kako najširoj javnosti, tako i specijaliziranim institucijama i nevladinim udrugama koje se bave istraživanjima odnosa ili poticanjem suradnje u regiji, a nositelji projekta nastoje iznaći dodatna sredstva kako bi se organiziralo i nekoliko specijaliziranih edukativnih seminara o postkonfliktnoj komunikaciji za urednike i novinare medija iz sve tri države.

Projekt "Medijska mreža za promociju suradnje i razumijevanja između država bivše Jugoslavije" (Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija i Crna Gora: prilog postkonfliktnoj komunikaciji) realizira se uz potporu **The Balkan Trust for Democracy (BTD)**.

I Bosna i Hercegovina

1. Odjel za ratne zločine Suda BiH

PRAVDA U BIH IZLAZI IZ LAVIRINTA POLITIKE?

Dušan Babić

Mada pravo i pravda nisu sinonimi, u kolokvijalnom žargonu se gotovo identifikuju, po sličnoj formuli kao i odrednice *legalno* i *legitimno*, što izaziva brojne kontroverze i probleme.

Pravda je za brojne vjernike božija kategorija. Za legaliste gotovo nevažna i čak nepostojeća. Za pragmatički duh, kojim su u pravilu prožeti političari makjavelističke inspiracije, nešto može biti savršeno legalno, mada u biti nelegitimno. I obratno. Ovdje ćemo se ipak baviti pravdom kao etičkim postulatom.

Nedavno održan impresivan skup *BiH Asocijacija 2005* u Ženevi, uprkos ogromno uloženi naporu, vremena i sredstava, nije postigao željeni cilj. Razlozi su brojni, ali prvi utisak glasi: bio je to ekskluzivno *sarajevski* skup. Pod atributom «sarajevski», najprije podrazumijevam sklop idejno-političke percepcije i stereotipa izvedenih iz dominantno bošnjačke vizure, koja se često podmeće pod sintagmu «bh. javnost». Ukratko, bio je to skup *istomišljenika*, koji su manirom «rame za plakanje», jedni drugima iznosili opštepoznate žalopojke, fraze i mantre.

Kriza identiteta

Zašto ovakav uvod?

Uočljiva je kriza tzv. *bosanskog identiteta*, pri čemu je odrednica «bosanski», kolokvijalna skraćunica za BiH u cjelini. Dakle, krizu bosanskog identiteta ne može riješiti «široka koalicija domaćih istomišljenika», kako je doslovno napisao Wolfgang Petritsch, raniji Visoki predstavnik, u uvodniku zbornika sa prošlogodišnjeg skupa *Asocijacije* u Sarajevu, što je predstavljalo uporišno mjesto ovogodišnje ženevske sesije.

Ovaj skup je trebao biti polemički poligon, gdje bi varničilo, kao uvod nastojanju da se postigne minimum toliko nužne saglasnosti – šta je BiH danas, deset godina nakon Dejtona? Ili, koje su njene temeljne vrijednosti, te kako i kuda dalje?

Nataša Kandić, Sonja Biserko, Sonja Licht – časne su žene, čestitih pobuda. Nažalost, njihovo mišljenje danas dijeli jedva 2-3 odsto javnosti u Srbiji, Republici Srpskoj i srpskoj dijaspori u svijetu! Naravno, za takvu percepciju prisustvo pomenute trojke u Ženevi imalo je efekat crvene krpe. To je prosto naša realnost, ma kako gorka bila.

Ovaj depresivan i šokantan podatak iznijela je nedavno Karla Del Ponte, obrazlažući politički motivisanim pobude odluke da se putem televizije emituju stravični prizori likvidacije bošnjačkih zarobljenika od strane zloglasne jedinice «škorpioni» ljeta '95. Slobodnije parafrazirano, Del Ponteova je obrazložila kako je namjera bila da se Srbi konačno dozovu pameti, te da shvate kakvi su grozni zločini počinjeni u njihovo ime.

Glavna tužiteljica Haškog tribunala je naravno ciljala na konačno hapšenje Karadžića i Mladića, šta košta da košta. Televizija je kršila sve relevantne kodekse i konvencije o emitovanju nasilja. Regulatorna agencija za komunikacije BiH nije se oglašavala, mada je nekoliko godina ranije kaznila jednu privatnu TV stanicu radi prikazivanja nasilja u pobunjenoj Čečeniji. Jedna od registrovanih kolateralnih šteta prikazivanja rečenih video snimaka je bio napad na zatvorenike srpske nacionalnosti u zeničkom zatvoru.

Pravosuđe je očito u raljama dnevne politike. Naša ranija istraživanja su potvrđivala naglašeno izražen skepticizam prema Haškom tribunalu, naročito od strane Srba i Hrvata, kojima se pretežno sudi(lo). Takođe, instrumenti anglo-saksonskog (precedentnog) prava: nagodba, pokajnik, zaštićen svjedok i dr., sugerisali su politizaciju procesuiranja, mada se ne može odbaciti argument racionalnosti u radu Tribunala.

Efikasnost i racionalnost – glavni aduti

Efikasnost i racionalnost bili su ključni motivi odluke o uspostavljanju Odjela za ratne zločine pri Sudu BiH, uključujući i Specijalni odjel glavnog tužioca za BiH, što je sve formalno ustanovljeno marta ove godine.

Po strukturi, Odjel za ratne zločine djeluje u tri odsjeka u prvoj instanci, plus apelacioni odsjek. Sve odsjeke sačinjavaju po dva inostrana i jedan domaći sudija. Ovaj mandat je planiran na pet godina, nakon čega bi suđenja za ratne zločine prešla u nadležnost isključivo domaćih sudija.

Sporazumom između Visokog predstavnika i bh. vlasti uspostavljen je Ured Registrara Odsjeka I za ratne zločine i Odsjeka II za organizovani kriminal, privredni kriminal i korupciju Krivičnog i Apelacionog odjeljenja Suda Bosne i Hercegovine. Ured Registrara pruža svu neophodnu logističku podršku i pomoć Sudu BiH, uključujući i Posebno odjeljenje Tužilaštva BiH za ratne zločine i Posebno odjeljenje za organizovani kriminal, privredni kriminal i korupciju. Ured Registrara se takođe uspostavlja na period od pet godina. Na čelu je takođe stranac (Michael Johnson).

U složenom mandatu Ureda Registrara je i proces izbora međunarodnih sudija i tužilaca, kao i organizacija i koordinacija aktivnosti vezanih uz pritvor, odbranu i zaštitu svjedoka. Svako ometanje nezavisnog djelovanja Suda i Tužilaštva BiH od strane Ureda Registrara je isključeno.

Međunarodnim fondovima i donacijama upravlja Ured Registrara, uz napomenu kako su domaće sudije i tužioci plaćeni iz sredstava Bužeta BiH.

Na upit, zašto ista ili slična formula nije primjenjena na susjedne Srbiju i Hrvatsku, Branko Perić, predsjednik Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, rekao je doslovno: «Pravo pitanje!», dodajući: «Očigledno međunarodna zajednica ima više povjerenja u njihovo pravosuđe, koje uopšte nije prošlo reforme», naglašavajući kako su dvojna državljanstva svojevrsan problem: «Ako se to ne riješi nekim međudržavnim sporazumima, može se desiti da sudimo trećerazredne slučajeve».

Nužno je naglasiti kako procesuiranje ratnih zločina nije samo u nadležnosti Suda BiH, već i nižih sudova u oba entiteta. Najnoviji slučaj koji se vezuje za problem dvojnog državljanstva je potjernica za bivšim upraviteljem logora *Gabela*, kojeg je Kantonalni sud u Mostaru optužio za ratni zločin nad civilima i ratnim zarobljenicima.

Medžida Kreso, predsjednica Suda BiH, uzaludno upozorava bh. vlasti da konačno zaključe sporazume sa susjednim državama oko izručenja optuženih za ratne zločine. Ne treba ni isticati koliko je frustrirajuće za rodbinu žrtava ako optuženi za zločine izbjegnu kaznu i pravdu.

29. septembra ove godine, Radovan Stanković je prebačen iz Ševeningena u Pritvorsku jedinicu Suda BiH, kao prva osoba u nizu planiranih za procesuiranje pred domaćim sudovima. Procjenjuje se kako je u BiH oko 10.000 osoba osumnjičeno za počinjene ratne zločine.

Tranzicijska pravda

Kovanica «zemlje u tranziciji», najprije se vezuje za bivši socijalistički blok, a podrazumijeva široku lepezu promjena – od ekonomije, politike, društva, kulture, obrazovanja, medija – do pravosuđa. U tom kontekstu se iskristalisala i kovanica «tranzicijska pravda», koja geo-politički nije fokusirana samo na bivši socijalistički blok, već i znatno šire. Od Istočnog Timora do Iraka.

Prema metodologiji UNDP, a u okviru projekta Sistem ranog upozoravanja: «Pravda i istina u BiH iz *Perspektive javnosti*», tzv. tranzicijska pravda se vezuje uz četiri kategorije:

- krivična pravda
- mehanizmi za traženje istine
- odšteta i
- reforma institucija.

Dosadašnja glavna poluga krivične pravde je Međunarodni sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ/ICTY), u čijoj nadležnosti su teške povrede Ženevske konvencije iz 1949. godine, kršenje zakona i običaja rata, genocid, te zločin protiv čovječnosti. S obzirom na *ad hoc* karakter Tribunala i vremenske limite, odlučeno je ustupanje slučajeva domaćim sudovima, nakon što optužnica bude potvrđena.

Do uspostave Suda BiH, bilo je mnoštvo suđenja i prethodnih istražnih radnji za koje se utvrdilo da su nekompetentno urađene. Od arbitrarnog hapšenja, preko teških materijalnih povreda istražnog i sudskog postupka, do presuda politički motivisanih, što je izazivalo duboko nepovjerenje javnosti, inače podijeljene po etničkim šavovima, u pravosuđe u cjelini.

Mehanizmi traženja istine su još uvijek nerazvijeni, dubiozni i nekonzistentni, te posebno opterećeni postojanjem tzv. tri istine. Naravno, sama odrednica «istina» je problematična, jer istina je kontekstualna, a nikad konačna i apsolutna.

O aspektu odštete do sada se nije uopšte raspravljalo, niti je to u nadležnosti bilo Haškog tribunala, bilo Suda za BiH. Tužba BiH protiv ondašnje SRJ (danas državna zajednica Srbije i Crne Gore) iz 1993. godine, ima drugu dimenziju, te podrazumijeva dvije faze. Ukoliko Međunarodni sud u Hagu presudi da je nad BiH izvršena agresija i počinjen genocid, u narednoj fazi se raspravlja naknada za ratnu štetu. Ne treba ni isticati koliko je ova tužba izvor snažnih etničkih i nacionalnih polarizacija, posebno srpsko/bošnjačkih ili bošnjačko/srpskih.

Reforma pravosuđa u post-Dejtonskoj BiH traje u kontinuitetu i predstavlja svjetlu tačku angažmana međunarodne zajednice, sličnu kao i u restrukturiranju medija u zemlji. Najnovija istraživanja UNDP, odnosno ispitivanje javnog mnjenja, potvrđuju raspoloženje javnosti da se svi osumnjičeni za ratne zločine privedu pravdi, bez obzira na njihovo etničko ili nacionalno porijeklo, što je značajna pozitivna promjena raspoloženja javnosti prema stanju u pravosuđu.

Složena državna i politička konstitucija BiH, uz uočen paradoks kako su njeni konstitutivni narodi istovremeno i nove manjine na velikom dijelu teritorije, imperativno traži nepristrasno i kompetentno pravosuđe, koje je konačno na dobrom putu da to i postane. U tom kontekstu valja posmatrati i nespornosti i otpore formiranju Komisije za istinu i pomirenje.

Žestoko kritikovani Visoki predstavnik, u oproštajnom intrevjuu londonskom *Guardianu*, izložio je zanimljivu tezu, po kojoj je prerano insistirati na pomirenju, te kako u ovoj fazi valja istraživati na iznalaženju *istine*, uz svu uslovljenost i kontekstualnost te odrednice.

2. Tretman ratnih zločina u bh medijima

SAVLADAVANJE PROŠLOSTI I ULOGA MEDIJA

Zoran Udovičić

Analitički centar Media plan instituta Sarajevo, uz podršku njemačke fondacije Konrad Adenauer, izradio je analizu «Savladvanje prošlosti i uloga medija - medijska prezentacija procesa osumnjičenih za ratne zločine u Haškom tribunalu i bh sudovima». Ciljevi istraživanja bili su da se ustanovi koji profesionalni (žurnalistički i etički) pristup imaju mediji prema radu Haškog tribunala, domaćih sudova koji sude za ratne zločine i prenesenih postupaka iz Haga sudovima u BiH, ali i samim optuženicima za ratne zločine.

Tokom dvomjesečnog perioda (1. septembar - 31. oktobar 2005.) monitorisani su svi dnevni listovi u BiH, te Dani i Slobodna Bosna (sedmični) i Start i Novi Reporter (dvo nedjeljni). Praćeni su i centralni radio i TV dnevnik na RTVBiH, RTVFBiH i RTVRS, dakle javnih servisa sa nacionalnim pokrivanjem. Promatrani su i listovi iz Hrvatske i Srbije koji imaju izdanja za BiH – Večernji list, Euro Blic i Večernje novosti. Nužno je napomenuti da ovi listovi imaju, u odnosu na domaća izdanja, veću prodaju na teritorijama gdje žive Hrvati i Srbi.

Osnovni zaključci

Generalni zaključak je da mediji u Bosni i Hercegovini posvećuju značajnu pažnju problematici ratnih zločina počinjenih tokom zadnjeg rata u bivšoj Jugoslaviji. Ovo više nije tabu tema ni za one medije koji su nakon rata ćutali o počinjenim zločinima, negirali ih ili ih pripisivali isključivo «drugoj» strani. U informativnom prostoru ima mnogo informacija koje iscrpno, potpuno, novinarski profesionalno govore o ovoj temi. Huškački i prljavi jezik je uglavnom nestao iz medija, iako se ponekad mogu naći njegovi modificirani, sofisticirani izrazi, posebno u štampanim medijima.

Tretman ove teme u medijima je zasigurno rezultat opšteg političkog konsensusa u zemlji, ali i pritiska međunarodne zajednice da se procesuiranje ratnih zločina prihvati kao uslov degetoizacije BiH u odnosu na demokratski svijet i otvaranja procesa pridruživanja euro-atlantskim integracijama. Međutim, reagovanja javnosti, koja se često prelamaju kroz medije, pokazuju da svijest o uzrocima, veličini i tragičnim posljedicama zločina, kao i značaju njihovog procesuiranja nije potpuno razvijena. Mediji kao dio javnosti, i sami u demokratskoj i profesionalnoj tranziciji, ne mogu se uvijek dovoljno snažno oduprijeti različitim kontroverzama kojima je zahvaćeno postkonfliktno vrijeme, uključujući političke i druge pritiske i vlastite navike, nesnalaženja i nedoumice.

U cjelini, napreduje proces pretvaranja medija iz generatora sukoba i nepovjerenja među ljudima i narodima u faktor tolerancije i jačanja kulture mira, pri čemu je profesionalni napredak u pisanju o procesuiranju ratnih zločina znak ohrabrenja.

Upozorićemo na osnovne značajke do kojih smo došli u analizi.

Profesionalni tretman, forme, izvori informacija.

Konkretan događaj ili određenu fazu procesuiranja ratnih zločina većina medija pokriva viješću ili izvještajem. Dominiraju tekstovi koji su urađeni profesionalno, sa dovoljno činjenica i bez unošenja vlastitog novinarskog suda. Često su to vijesti pouzdanih agencija iz Haga, koje tamo imaju svoja dopisništva. Samo u par slučajeva monitori su zapazili javljanje specijalnih izvještača (javni servis TV, Večernje novosti). Obzirom da se iz Haga oslanjaju mahom na agencije, od dnevnih redaktora u desku zavisi koliko uspevaju da prezentiraju dnevni kontinuitet nekog procesa. To je inače sudbina svih medija koji nemaju ustaljene redaktorske postavke u desku ili specijaliste koji brinu o tretmanu teme za koju su zaduženi. Ranije ispoljavani debalans u prezentiranju stavova tužilaštva i odbrane (zavisno od toga da li je riječ o «našim» ili «njihovim» osumnjičenim i osuđenim) sada je manji. Ipak, kada je riječ o medijima koji izrazito štite nacionalnu stranu u minulim sukobima, takav debalans još uvijek postoji.

Profesionalne nekorektnosti, pa i manipulacije, se mogu naći u tekstovima i radio i tv priložima gdje su ratni zločini iskorišćeni da se napravi uklon prema nekim dnevno političkim situacijama. Ima primjera, iako mnogo manje nego u nekim ranijim istraživanjima, da se informacije/činjenice «miksaju» sa pretpostavkama i komentarom novinara. Komentar kao forma je prisutan najviše u štampi. Neki listovi gaje formu kolumne u kojima se izlaže isključivo stav autora i realni uticaj u javnosti zavisi od kredibiliteta autora. No većina tzv. komentara su neka vrsta «miks» rubrika u kojima se saopštavaju dnevne informacije, površno i nepotpuno poziva na background teme i sve to «miksa» sa dnevno političkim potrebama. Takve kvazi izraživačke rubrike dolaze na granicu nepouzdanosti i političke manipulacije koja negativno senzibilira javno mnjenje.

Generalno, učestalost neprofesionalnih postupaka je znatno manja u elektronskim medijima nego u štampi, jer su radio i televizija pod budnom pažnjom Regulacione agencije za telekomunikacije (RAK), dok je štampa na principu samoregulacije, koja još nije dostigla potreban autoritet. Stoga ne treba da čudi znatno veći broj prokomentarisanih priloga iz novina.

U praćenju postupka procesuiranja osumnjičenih za ratne zločine mediji koriste uglavnom zvanične izvore: policija, institucije međunarodne zajednice, EUFOR, Tužilaštvo Tribunala i lokalna tužilaštva, advokati sud, političke institucije i ovlašteni pojedinci. U tekstovima koji imaju istraživačke ambicije ili oslikavaju reagovanje javnosti, ne samo u ovoj već i svim drugim tematskim oblastima, novinari se često zadržavaju na jednom izvoru, nerijetko anonimnom, ili izvor uopšte ne naznačavaju. Za pitanja na koja treba da odgovori nadležna osoba, zadovoljavaju se izjavama svjedoka, učesnika na slučajnim susretima i viđenjima, što može stvarati zabune u javnosti.

Monitori su na bazi posmatranja medija tokom dva mjeseca stekli utisak da većina medija, čak visokotiražnih i uticajnih (uključujući i javne rtv servise) nema novinare specijaliste za ovu oblast. Media planu je poznato da je slična situacija i sa pokrivanjem drugih važnih oblasti, kao što su ekonomija, spoljnja politika, evropske integracije...

Iako je tema analize bilo pokrivanje problematike ratnih zločina u cijeloj ex Jugoslaviji, bh mediji marginalno prate procesuiranje ratnih zločina na Kosovu, u Hrvatskoj, Makedoniji, odnosno njima posvećuju pažnju samo u kontekstu zločina u BiH. S druge strane, za medije iz Srbije i Hrvatske, koji imaju specijalna izdanja za BiH, pa se mogu smatrati u neku ruku i bh medijima, to je standardna tema, a tretman zločina u BiH nerijetko stavljaju u širi aktuelni dnevno politički okvir povezujući to i sa aktualnim položajem svojih sunarodnjaka u BiH.

U monitorisanom periodu suđenja u domaćim sudovima, odnosno prenošenje slučajeva na domaće sudove, nije bilo toliko često, u odnosu na ono što se dešavalo u haškoj sudnici. Ipak, takve slučaje su mediji pokrili, ali posvećujući im različitu pažnju. Kada je u pitanju Odjel za ratne zločine Suda BiH, početak prvog postupka 15.9. nisu upratili Euro Blic i Večernje novosti, dok su tome najveću pažnju posvetili sarajevski listovi, posebno Dnevni avaz. U svakom slučaju iz statistike se može vidjeti da pravno procesuiranje ratnih zločina je u većini medija procentualno ispod ostalih sadržaja koji se tiču ratnih zločina. Monitorisani mediji, pored pravnog aspekta, ratne zločine obrađuju kroz sijaset drugih tema, poput reforme policije, pregovaranja sa Evropskom unijom, fudbala i incidenata na utakmicama, raznih stavova koji dolaze iz Republike Srpske,

rasprava o mogućim skrovištima Karadžića, Mladića i Gotovine, dvogodišnjice smrti Alije Izetbegovića... Kada je u pitanju pravno procesuiranje, u svim medijima najveća pažnja se posvećuje sudovanju (odvijanju sudskih postupaka), zatim hapšenjima ili predajama, a najmanja izdržavanju kazne i izlascima na slobodu.

Poštivanje suda i sudske presude

Izravno negiranje istražnog i sudskog postupka, radnji tužilaštva i odluka suda je sporadično prisutno. U dnevnim izvještajima o događajima i sudskom postupku takvih slučajeva nema. Rijetkost je i da neka javna politička ili državna ličnost iznese direktno negativan stav o Haškom sudu. Međutim, u tekstovima koji imaju karakter komentara ili istraživačke rubrike, a posebno u reakcijama na dnevno političke događaje koji se često rade u svjetlu međuetničkih odnosa, ili odnosa međunarodne zajednice prema etnitetima, ima negiranja ili potcjenjivanja suda. Naročito su uočljivi tekstovi koji stavljaju u negativan kontekst glavnu tužiteljicu Karlu del Ponte, koja se (više u naslovima nego u tekstovima) imenuje pežorativnim nazivima i pripisuju joj se neprijateljske namjere prema «mom narodu» (uglavnom prema Hrvatima i Srbima).

Uočljiva je praksa da naslov određenog teksta sadrži informacije ili komentare koji se ne mogu pročitati u samom tekstu ili je izvučen iz konteksta i stvara drugačiju predodžbu o događaju ili temi. Takođe, izjave pojedinih sagovornika, nekad i sasvim efemerne, nekompetentne ili bez dokaza i argumentacije, stavljaju se u naslov, bez navodnika i navođenja izvora, iz čega čitalac stiče utisak da je poruka iz naslova tačna, neprikosnovena ili je utvrđeni stav redakcije («Haški sud – politički sud», «Niko za zločine nije odgovarao», «Brišu sve srpsko», «Uništavao i ubijao sve Bošnjačko», «Škorpioni – montiran snimak»...).

Zapaljivi jezik se više ne čuje iz usta novinara, ali se zato koriste sagovornici. Mnogi od njih imaju teška iskustva i traume, ali je zadatak novinara da njihova svjedočenja koristi sa punim dignitetom i obzirivo.

Najveće sumnje u pravičnost suda i namjere tužilaštva vezuju se za sudske presude uključujući i oslobađajuće presude i nagodbe tužilaštva sa optuženim. Nerijetko se niska kazna ili oslobađajuća presuda u dijelu javnosti koja pripada «suprotnoj» naciji ili žrtvi zločina preko medija ispoljava kao «nepravda», «nepoštivanje žrtve» ili, atak na «moju naciju». Ako je i moguće shvatiti žrtve zločina kojima nijedna kazna ne može nadoknaditi ono što su izgubili, zbog čega imaju i legitimno pravo da budu nezadovoljni ili zadovoljni određenom presudom, mediji ne bi trebalo da ove reakcije javnosti uopštavaju, «presuđuju» mimo suda ili podstiču nepovjerenje javnosti prema sudu i mogućnostima da se dođe do pravde.

Velika je odgovornost medija što za deset godina rada Haškog suda javnosti nisu objasnili način rada suda, pozicije tužilaštva, mogući raspon kazni, kategorije odgovornosti (posebno komandne), uslove na osnovu kojih se neki slučajevi izvorno procesuiraju kod domaćih sudova, a drugi u Hagu ili naknadno prenose u zemlju. Uskoro će se povećati broj procesa na domaćim sudovima. Neke indikacije zapažene u monitoringu upozoravaju da bi se nepovjerenje prema domaćim sudovima moglo i povećati, ako se u javnosti, a zatim i u medijima, ne bude stvarala atmosfera podrške sposobnostima, nezavisnosti i pravičnosti sudstva («Plašim se da moj predmet ode iz Haga u BiH», «Zločincima treba suditi u Hagu, a ne kod nas»).

Stari animoziteti i stvaranje nove atmosfere povjerenja

Ova analiza nastoji da otkrije da li izvještavanje, komentarisanje i uopšte medijski tretman problematike ratnih zločina podstiče stare animozitete, održava predrasude i stereotipe ili pozitivno utiče na prevazilaženje konflikta, stvaranje povjerenja i građenje novih odnosa među ljudima. Već smo kazali da izvještavanje o samom procesu sudovanja ima profesionalne karakteristike i samim tim može da ima i pozitivne refleksije na javno mnjenje. Na žalost, u štampi prije svega, moguće je još uvijek pročitati tekstove koji kao glavni kriterij za procjenu krivice i dostizanje pravde imaju etničku pripadnost. Taj kriterij je nekad izveden iz negativne selekcije informacija, kao što je slučaj da se neuporedivo manje pažnje posvećuje informisanju o suđenjima ili istragama ratnih zločina «svoje nacije» ili glorifikovanjem odbrane «svojih heroja» koji su se našli na sudu. Odbrana je legitimni dio sudskog postupka, ali kada se izjave osumnjičenih ili njihovih branilaca u tekstu, a još više u naslovima, prezentiraju kao «sušta istina» ovakav tretman izlazi izvan profesionalnog novinarskog rada.

Mediji, koji se izrazito deklarišu kao zaštitnici nacionalnog interesa, u komentarima i informacijama proširenim sa izjavama svjedoka, učesnicima događaja i političarima nacionalne provenijencije znaju se nekritički i odbranaški postaviti prema zločinima i osumnjičenim za zločine

u «svojoj naciji». Takvi tekstovi obiluju predrasudama, stereotipima, preuveličavanjima i uopštavanjima, kao što su «Pod nožem mudžahedina» (povodom istrage za ratne zločine koje je učinila Armija BiH), «Srbiji nož u leđa» (povodom odluke da se dozvoli političko djelovanje jednog optuženika sa Kosova nakon njegovog puštanja na privremenu slobodu) ili «Nikad neće biti suđenja za Vukovar» (sa obrazloženjem da će se Srbima oprostiti taj zločin).

Karakteristično je kako se neki mediji ponašaju prilikom «ispraćaja» osumnjičenih u Hag ili njihovog dočeka prilikom privremenog puštanja na slobodu. Osim euforije u pozitivnom smislu («konačno pravda») ili negativnom («nepravda»), čemu umnogome kumuju i političari i dio javnosti, odnos tužilaštva i suda prema osumnjičenim odnosno osuđenim ili oslobođenim usko se veže za dnevne političke aktuelnosti. Npr. dokaz da se nad Hrvatima kontinuirano vrši genocid je «to što im se ne dozvoljava da imaju treći entitet, to što se procesuiraju njihovi političari i prvrednici, zatire jezik...». Na taj način pravda gubi svoj izvorni značaj i služi kao sredstvo za manipulaciju.

Monitori su zapazili i pojavu reagovanja čitalaca u stilu nekadašnjih «Odjeka i reagovanja» u beogradskoj Politici uoči rata. List o kome je riječ (više u pregledu monitorisanih dnevnika), sa argumentacijom da pruža mogućnost svima da iznesu svoje mišljenje otvara komunikacioni kanal za izraze mržnje, ksenofobije i omalovažavanja najtežih zločina na tlu ove zemlje, ili jednostavno netačnih činjenica.

Teško je samo na osnovu dvomjesečnog monitoringa procijeniti koliko ovakvi tekstovi, iako sporadični, mogu negativno utjecati na stvaranje povjerenja i vraćanje suživota, ali samo njihovo vezivanje za aktuelne političke događaje i nedaće sa kojima se susreću ljudi u svakodnevnom životu upozorava na opasan javni trend u tretmanu ratnih zločina. Zločinci će biti procesuirani, ali dijelovi javnosti će i dalje prihvatati to kao nepravdu. Mediji bi morali i informativno i edukativno utjecati da se dosegnuta istina na sudovima poštuje, a sudskim odlukama graditi dignitet i autoritet.

Uskoro će veliki broj procesa biti otvoren i pred domaćim sudovima. Mediji se moraju osposobiti da ih profesionalno prate.

Traganje za istinom, demistifikacija prošlosti

Sud je najovlašteniji da traga za istinom i u skladu sa zakonom pravično presuđuje. Profesionalno informisanje o procesuiranju ratnih zločina je važan uslov da se dođe do odgovora šta se desilo, ko je za šta odgovaran. Mediji već sada pozitivno utiču na javnost informišući o stanju privođenja osumnjičenih, toku istrage i sudovanju. No traganje za istinom je proces u kome značajnu ulogu imaju nevladine organizacije, nauka i mediji. Istraživačko novinarstvo nije ozbiljno ušlo u ovaj proces. Istraživačke namjere novinarstva uglavnom se završavaju na površnom uočavanju i sakupljanju utisaka, manje činjenica, sa velikim korišćenjem, pa i zloupotrebom emocija i nacionalnih osjetljivosti. Često se koriste i anonimni izvori koji otkrivaju «istine» nakon čega te teme i «istine» ostaju bez daljeg potvrđivanja, istraživanja i odjeka. Postoje i hrabra nastojanja, ali bez novinara specijalista i bez uslova koje svaki medij treba da stvori za rad istraživačkih ekipa, ova orijentacija ne može daleko otići.

Obično se kaže da će privođenje svih osumnjičenih i pravedna odluka suda najviše utjecati na demistifikaciju prošlosti i vraćanje povjerenja. To je tačno, ali demistifikacija prošlosti, uz privođenje odgovornosti krivaca, mnogo zavisi od poštenog demokratski izgrađenog javnog mnjenja koje će shvatiti i prihvatiti riječ pravde, uvažavati i podsticati kulturu mira, graditi senzibilitet za različitosti, a prošlost ne projicirati u sadašnjost i budućnost. «Savladavanje» trauma prošlosti ne znači ćutanje o njima niti nekritički balans krivice, već iskrena podrška sudu da i sam profesionalno i nezavisno uradi svoj posao. U tome je velika odgovornost medija. Potrebne su nove medijske inicijative da se odgovori ovoj zadaći. (detaljanu analizu je moguće naći na www.mediaonline.ba - na bosanskoj verziji stranice i na www.kas.sarajevo.com)

II Hrvatska

1. Intervju s Žarkom Puhovskim, profesorom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i predsjednikom Hrvatskog helsinškog odbora (HHO)

ODNOS PREMA RATNIM ZLOČINIMA OBILJEŽAVA POLITIČKI PRAGMATIZAM

Stojan Obradović

Odnos prema ratnim zločinima od samih početaka sukoba do danas izaziva velike kontroverze u hrvatskoj javnosti. Kakav je dominantan odnos javnosti prema problemu ratnih zločina? Koja su glavna obilježja tog odnosa, koji su uzroci takvog odnosa javnosti i koje su posljedice?

- Najbolje što se može reći o tom odnosu danas u Hrvatskoj je da nema dominantnog odnosa, dakle da preteže jedan smušen odnos. Prvo, danas imamo podijeljenost javnosti za razliku od donedavne homogeniziranosti na opciji da "naši" nisu mogli počinili ratne zločine, a drugo, imamo smušenost i kod onih koji su "za" i kod onih koji su "protiv" kada se govori o argumentima zbog kojih su za ili protiv jer se pokazuje da se miješaju moralni i politički argumenti, argumenti koji polaze od teorije zavjere itd. Osim smušenosti i zbrkanosti, koja postaje to evidentnija što se o problemima pokušava ozbiljnije raspravljati, važno je posebno upozoriti na drugorazredno postavljanje moralne argumentacije što je za one koji se smatraju velikim katolicima paradoksalno.

U svakom slučaju nasuprot nacionalističkom jedinstvu imamo podijeljenost i osobno mislim da je to jedino normalni način života društva.

Može li ta podijeljenost doprinijeti osvješćivanju odnosa prema zločinu ili je to tek "kaumflaža" u procesu približavanja europskim integracijama?

- Radi se o tomu da su oni koji su imali osviješteni stav prema zločinima na jednoj i na drugoj strani, i oni koji to podržavaju i oni koji to osuđuju, u manjini, a da su na obadrije strane u većini oni koji imaju pragmatičke stavove bilo da smatraju kako je za našu hrvatsku perspektivu u Europskoj uniji bolje da budemo oštrij spram zločina ili što smatraju da je za njihov život sa susjedima, recimo, bolje da ne prigovaraju previše onima koji bi mogli biti osumnjičeni za ratne zločine. Dakle, mislim da se većina ljudi opredjeljuje pragmatično, što nekome može biti nesimpatično, ali dugoročno gledano to može biti pozitivno i predstavlja jasan znak polaganog, frustrirajuće polaganog, ali, rekao bih nezaustavljivog osvješćivanja situacije.

PODIJELJENOST JAVNOSTI

U kojoj je mjeri i da li je uopće, da uvjetno kažemo, korektan i osviješten odnos prema ratnim zločinima i uvjet pune društvene demokratizacije?

- Ni govora. To su, nažalost, zaista, nažalost, doista fraze. Pokazalo se i u Njemačkoj i drugdje da demokratizacija ide jednom argumentacijskom crtom, a osvješćivanje ratnih zločina sasvim drugom. Demokracija je u Hrvatskoj omogućena, nažalost, prije svega činjenicom da su Srbi postali irelevantna manjina i da su histerične interpretacije o opasnosti od Srba danas gotovo svima besmislene i to je ono što je, sviđalo se to nekima ili ne, zapravo olakšalo i omogućilo demokratizaciju.

Je li vladajuća interpretacija rata u Hrvatskoj (uključivo i Hrvatsku ulogu u BiH) prihvatljiva (istinita i manje više neupitna) i doprinosi li takva interpretacija rata relativiziranju ili nijekanju ratnih zločina s hrvatske strane?

Ono što važi za moje shvaćanje javnog mnijenja mislim da svakako važi i za situaciju u vladajućim krugovima. Naime nema prevladavajuće interpretacije i najveća je vrijednost nove vlasti koju predvodi g. Ivo Sanader to što je ona jasno dala do znanja da je njoj pragmatičnost ispred bilo kakvog interpretiranja bilo kakvih vrednota i to joj je olakšalo poziciju u pregovorima za pristup EU i naravno dovelo je do toga da bude prihvatljiv partner za mnoge u Europi. Istovremeno to ju je dovelo u situaciju da bude sumnjiva svojim vlastitim partijskim članovima i navodi na to da se njena strategija svodi zapravo na taktiku tj. na to da se izbjegava izjašnjavanje kada god je to moguće. Zato je situacija koja je sada nastala u povodu priznanja haškog optuženika Ivica Rajića zapravo

najneugodnija Sanaderovoj vlasti jer to ono što ona najmanje treba u ovom trenutku - tzv. istjerivanje na čistac.

POTREBA DRUŠTVENE HIGIJENE

Što bi politika morala poduzeti ukoliko zaista želi promjenu odnosa javnosti prema problemu ratnih zločina?

- Pitanje je želi li to politika uopće. Ova politika to ne želi. Za razliku od ranije Tuđmanove politike ona to ne sprječava, a za razliku od prethodne vlade Ivica Račana ona nema onu vrstu straha koju je imao Račan da će biti označeni kao jugonostalgici, komunisti itd. Ali se Sanader suočava s drugom vrstom straha a to je mogući gubitak podrške u vlastitoj stranci. Međutim ono što je bitno, dugoročno gledano, sasvim sigurno je potreba za društvenom higijenom, da se počne s jasnim sagledavanjem zločina i preuzimanjem odgovornosti za zločine. Ako se to ne učini, treba samo malo pogledati na prošlost nedavno preminule Jugoslavije da bi se vidjelo kako je lako dokazati da je jedan od bitnih razloga njene propasti bio to što je ona desetljećima svojim ideologijskom aparatom postupala tako da je istinu o prošlosti stalno gurala pod tepih. A onda se dogodilo to da je umjesto istine mladim ljudima alternativa bila državna neistina iz škole ili obiteljska neistina od kuće i većina se, kao što se to u pripremama rata pokazalo, radije opredijelila za kućne neistine nego za državne neistine. To je ono što se po mom sudu zaista dogodilo.

ŠTO SI RADIO U RATU TATA?

Tko može i na koji način potaknuti tu društvenu ili političku higijenu koju spominjete?

- To će moći po logici stvari ostvariti tek jedna nova generacija, ona generacija koja će moći postaviti zajedljivo formulirano pitanje izvedeno iz naslova jednog svojevremeno popularnog američkog filma "Što si radio u ratu tata?". Dok se ta generacija ne pojavi, dok se ne dogodi ono što je u najboljem evropskom primjeru učinila 68-aška generacija u Njemačkoj, dakle 20 i nešto godina nakon rata, sve ostalo su veoma nužne ali po sebi nedovoljne pripreme za ono što treba doći.

Oni koji su spremni kritički prihvatiti i govoriti o ratnim zločinima najčešće kao ključni princip ističu individualizaciju ratnih zločina odnosno odgovornosti i krivice. Da li se principom individualizacije iscrpljuje odnos prema ratnom zločinu?

- Još 1946. veliki je njemački filozof Karl Jaspers upravo na primjeru Njemačke, napisao onu poznatu knjigu o krivici u koju je uveo bitnu razliku između krivice za zločin, koja je uvijek individualna i odgovornosti koja je, dakako, zajednička. Mi ćemo u dogledno vrijeme, mislim, pod pritiskom međunarodnih čimbenika i pod pritiskom generacijskih promjena u svim državama bivše Jugoslavije postići to da se individualiziranje ratnih zločina prihvati kao nečelo, ali ostatak će problem kolektivne odgovornosti. Činjenica je da nasuprot uobičajno pogrešnim stranim interpretacijama, npr., ni Tuđman ni Milošević nisu bili dikatori, već su oni u osnovi imali većinsku podršku stanovništva Hrvatske i Srbije u desetgodišnjem razdoblju i time zapravo sve nas implicirali u zločine za koje su odgovorni o je nešto o čemu će trebati razgovarati tek u narednim godinama.

INDIVIDUALNA KRIVNJA I KOLEKTIVNA ODGOVORNOST

Koliko je način rada i djelovanja haškog Tribunala primjeren složenim problemima ratnih zločina u državama bivše Jugoslavije?

- Ponajprije Haag je jedna vrsta novog Beograda, centra koji je morao uvesti red jer sami političari pa i većinsko mnijenje u državama nastalima raspadom Jugoslavije to nije bilo u stanju. U tom pogledu je gotovo simbolično da je odluka Vijeća sigurnosti kojom je ustrojen taj Tribunal, donesena na 101 rođendan J.B. Tita, dajući dakle do znanja da je jedan šef otišao pa sada treba naći drugog. To je bitna funkcija haškog sudišta da naprosto ukaže na to da reda mora biti. Dalje, tu je istovremeno i njegova fundamentalna slabost koja je sadržana u činjenici da je to sudište uspostavljeno i funkcioniralo i samo sebe interpretiralo pretežno u kategorijama tzv. common law ili anglosaksonskog prava koji je i mnogim stručnjacima a kamoli nestručnoj javnosti u ovom dijelu svijeta potpuno nerazumljivo i to je dovelo do toga da se olakšaju pogrešne interpretacije onoga što je to sudište katkada činilo. Meni se ne čine smislenim nacionalističke interpretacije koje polaze od toga da je to sudište baš najviše protiv naše nacije. Sve nacije to pokušavaju tvrditi. Ali mi se čini mogućim upozoriti na neka politička pitanja i mnoge faktičke greške koje se mogu naći u presudama i obrazloženjima presuda haškog suda O tome bi trebalo mirno razgovarati i tome će se morati kad tad mirno razgovarati. Do tada ćemo biti u situaciji da čekamo smirivanje atmosfere.

Tom smirivanju atmosfere će ipak u bitnome doprinijeti haško sudište kada se neke stvari, u punom smislu riječi, shvate.

No, mi smo danas u Hrvatskoj još uvijek neobičnoj situaciji pa čak i tzv. razumnim ljudima npr. priznanje jednog Ivica Rajića da je ratni zločinac, može biti dokaz da je jedna politička opcija bila - u pravu. Kao da je toj opciji trebao samoproglaseći ili samopriznati ratni zločinac da joj da za pravo.

HAŠKO UVOĐENJE REDA

Kritičari Tribunala često ističu kako. se radi o političkom sudu. Može li jedan takav sud izbjeći politički kontekst? Mogu li presude haaškog suda biti značajne za konačnu interpretaciju karaktera sukoba na području bivše Jugoslavije?

- Ne vjerujem naročito u to. Mislim da će se ozbiljnije analize raditi tek u narednom razdoblju i da na njih neće bitnije utjecati presude haškog sudišta, već i zato što su mnoge od njih fundirane u iskazima dosta sumnjivih "eksperata". Ponavljam, ja vidim glavnu funkciju tog sudišta u ulozi institucijskog "super ega", institucijskog osiguranja reda, a sve drugo mi se čini u osnovi drugorazredno.

Je li realno očekivati da bi npr. suđenje generalu Gotovini ako do njega dođe ili nekim drugim hrvatskim generalima u Haagu moglo pokazati sustavno planiranje ratnih zločina od strane hrvatskih vlasti?

- Osobno ne vjerujem da će se moći dokazati sustavno planiranje ratnih zločina, ali ono što će se sigurno moći dokazati, što smo i do sada i sami više puta mogli vidjeti i dokazati, jeste planirano prikrivanje zločina. Od ubojstva osječkog šefa policije početkom izbijanja sukoba Josipa Reihla Kira pa do skrivanja leševa u Paulin Dvoru, da navedem samo neke neosporne stvari. I to je dovoljno da pokaže uključenost službenih organa države u zločine koji su se događali na svim stranama u vrijeme rata, premda naravno ne na svim stranama jednako.

PRIKRIVANJE ZLOČINA

Što se može očekivati kada haaški Tribunal prenese ostatak procesa za ratne zločine na hrvatske sudove. Koliko se uopće takvih slučajeva (procesu) može očekivati, koliko će hrvatsko sudstvo biti u stanju da se s njima nosi?

- Pa već je na hrvatsko sudstvo prenijet važan proces protiv generala Rahima Ademija i Mirka Norca. Mislim da u dogledno vrijeme možemo očekivati ustupanje hrvatskom sudstvu procesa protiv Tomislava Merčepa. I to će biti jedan važan korak naprijed, o tome nema sumnje. Ali ono o čemu ima sumnje jeste do koje će mjere to zaista promijeniti stanje u sudstvu jer po mom mišljenju treba očekivati da će ovi tzv. razvikani slučajevi biti od sada na dalje izrazito pažljivo tretirani i više ili manje profesionalno presuđivani. Za mene ostaje problem manje poznatih slučajeva koji su i dalje izloženi sustavnoj nepravdi i ružnom tretmanu na sudovima zbog etničkog ili nekog drugog razloga. Bojim se da se za njih ni u dogledno vrijeme neće stvari pokrenuti i promijeniti na bolje. To je ono što je bitno za sustav. Dakle, ne to da se u razvikanim slučajevima jamči da će stvari funkcionirati korektno nego da općenito, dakle u svim slučajevima, sud funkcionira, a od toga su pravosudni sustavi u svim državama bivše Jugoslavije, pa naravno i kod nas u Hrvatskoj još dosta daleko.

Može li se onda očekivati da će se početi s procesuiranjima brojnih zločina nad civilima početkom rata o kojima se govori u Sisku, Vukovaru ili Osijeku? Kakva je tu moguća uloga Haaga?

- To što se događalo u Sisku, Zagrebu, Osijeku ili Splitu nema veze s haškim sudištem. To su lokalne stvari koje treba lokalno sudski riješiti i to je upravo ono na što mislim kada kažem da me zanima kako će stvari funkcionirati s tzv. malim slučajevima. Trebat će pričekati da se vidi kako će se stvari odvijati, ali mi se čini da razvoj situacije u Osijeku daje razloga za optimizam, ma koliko su u jednom razdoblju ljudi iz nevladinih organizacija (mogu to i iz svojeg iskustva reći) bili prinuđeni uskakati i igrati ulogu koja je, zapravo, namijenjena ljudima iz državnih organa, ali se u njih naprosto nije imalo povjerenja jer su procesi predugo trajali. Sada, kada se stvar promijenila moglo bi doći do prihvaćanja autoriteta države koji do sada nije funkcionirao. Tako bi možda mogli vidjeti preokret i početak suđenja koja bi, zbilja, dovela do rasvjetljavanja jednog broja zločina. Međutim, bez ikakvog cinizma, treba jasno reći da najveći dio zločina već i zbog protoka vremena sigurno nikad neće biti razriješen.

VAŽNOST SVIH A NE (SAMO) RAZVIKANIH SLUČAJEVA

Kakve je reakcije moguće očekivati kada dođe do značajnijih ili učestalijih suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima? Kakve se reakcije npr. mogu očekivati u vezi novog suđenja generalu Mirku Norcu i kakve to posljedice može imati na aktualnu vlast?

- Mislim da su te stvari prošle. To je bilo važno samo za Račanovu vladu za koju danas znamo da je dobrim dijelom odgovorna za nestanak generala Ante Gotovine i oklijevanje u nekim drugim situacijama jer je samu sebe, ne bez razloga, iako je u tome pretjerivala, smatrala ugroženom. Ova vlada tim više nije ugrožena. Ona može te stvari obaviti bez većih poteškoća. Može biti nekih prosvjeda ali ne vidim opasnost ozbiljnijih problema.

Je li realno očekivati da će na duži rok optuženici i osuđenici za ratne zločine (Milošević Mladić, Karadžić, ili Gotovina, Norac) biti svojevrsni pozitivni i herojski mit u prosječnoj svijesti i kako te mitove uopće detronizirati?

- Biti će teško detronizirati mitove. Neki će od njih to i ostati. Vidite, u Zagrebu je jedna ulica nazvana po Barunu Trenku jednom od prvih modernih ratnih zločinaca (kojem se u dobro uzima što je bio prvi maneken za hrvatsku kravatu). To su stvari koje sve države imaju i nije tu Hrvatska izuzetak. Treba nastojati da toga bude što manje, ali na koncu junaci jesu istovremeno i zločinci jer se u ratu ne može ni postati junak a da se ne ubijaju ljudi, a za mene je više manje svako ubijanje sporno. Naravno neka su ubijanja kao nužna obrana neizbježna, ali ono što bi trebalo od ljudi očekivati da se čuje, a ne može se čuti: jeste, ubijali smo, nije bilo drugog izlaza, da preživimo, a ne, ubijali smo zato što je to dobro.

SUOČAVANJE S ISTINOM

Imamo li, opterećeni problemima ratnih zločina, šansu za istinu, pomirenje, normalizaciju?

- Fraza koja me uvijek smetala i koja se u zadnje vrijeme često ponavljala bila je fraza o istini i pomirenju. Činjenica je da istina uvijek ide s uznemirenjem a ne s pomirenjem i to je ono s čime treba živjeti. Svako društvo ima neke laži koje su mu potrebne da bi preživljavalo i tko god te laži dovodi u sumnju istinom, dakako, unosi uznemirenost u društvo. Upravo zbog toga se meni čini da je zadaća ljudi kojima je stalo do ozbiljnog raščišćavanja - uznemiravanje javnosti i na tome i sam činim koliko mogu, istina, s promjenjivim uspjehom.

To uznemiravanje javnosti znači upravo, pored svega ostaloga, i nastojanje da se ljudi natjeraju da sami sebe pogledaju, da svi sami sebe pogledamo takvi kakvi jesmo, da se suočimo s istinom i da onda uđemo u trag realnim događajima i realnim problemima.

Nekome će se to uvijek činiti povredom njegovih prava, nečim što je protivno uvjerenju o ispravnosti vlastite pozicije, ali će se to s vremenom morati također prihvatiti kao način postupanja. Važno je pri tom da se ne koriste odviše emocionalno opterećeni termini i također je jako važno da se shvati nešto što na svim stranama podjednako nemisaono gube iz vida, a to je da se u ratovima kao što je ovaj mnogo više ljudi ubija zbog ljubavi za domovinu ili za naciju ili rodni kraj nego li zbog mržnje. I utoliko je, ono što je najopasnije u politici govor ljubavi jer on vodi u totalitarizam i u ratu, upravo, u opravdanje zločina.

Što se, realno, onda može očekivati na ovim našim prostorima, kada je u pitanju odnos prema ratnim zločinima?

- Paradoks je u tome što nacionalisti na obadvije strane, a mnogi od nas nisu to na vrijeme shvatili, katkada djeluju po mjeri neke vrste nacionalističkog sindikata. Dakle pristaju na to da se otkriju ili ne prosuđuju ratni zločini druge strane jer im se onda čini, i to često s pravom, da neće biti ni zločini naše strane osuđeni. I u tom pogledu opet ponavljam, neće biti najveći dio ratnih zločina raščišćen. Ono što je važno jeste da se raščisti funkcioniranje sustava, da se pokaže kao su zločini bili činjeni i prihvaćeni i na tome je po mojem sudu haško sudište najviše dobrog učinilo.

2. Intrevju s Ivom Josipovićem profesorom na Pravnom fakultetu u Zagrebu i članom vladina Savjeta za suradnju s haaškim Tribunalom

HAAG SE VRAĆA KUĆI

Goran Vežić

S jedne strane imali smo neefikasnost u procesuiranju ratnog zločina kao prepreku bržem euroatlantskom integriranju Hrvatske, a s druge strane se najavljuje da će Tribunal u Haagu, u sklopu svoje izlazne strategije, neke haške slučajeve prepustiti hrvatskom pravosuđu. Je li u pitanju teško shvatljiva kontradikcija ili naglo povećanje vjerodostojnosti hrvatskog pravosudnog sustava u međunarodnim okvirima?

- Na ustupanje nekih slučajeva Hrvatskoj utječe niz faktora. Prvo, sama izlazna strategija i nužnost da ICTY dovrši svoj rad nužno traži njegovo rasterećenje. Ustupanje nekih predmeta nacionalnim sudovima jedan je od racionalnih odabira.

Drugo, hrvatsko pravosuđe, koje i sam često kritiziram i nazivam ga teškim bolesnikom, ipak nije sasvim crno. Imamo stručno i moralno kvalificiranih sudaca koji mogu riješiti svaki predmet. I treba reći: u predmetima ratnih zločina hrvatsko pravosuđe danas ipak nije ono od pred pet, deset ili više godina. Uz to, proveden je opsežan program edukacije sudaca i državnih odvjetnika za predmete ratnih zločina.

Također, donesen je Zakon o primjeni statuta Međunarodnog kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnog ratnog i humanitarnog prava koji sadrži niz mjera koje povećavaju efikasnost sudovanja i omogućavaju preuzimanje predmeta.

Nadalje, povjeravanje haaških predmeta, njihovo preuzimanje i provođenje postupka lege artis može biti snažan vjetar u leđa reformi pravosuđa. Isto tako, kvaliteta provođenja ustupljenih postupaka biti će važan kriterij vrednovanja i test prilikom ocjene hrvatske spremnosti da pristupi EU.

Paradigmatični su slučajevi "Lora" i "Pakračka Poljana" - što se sve moralo dogoditi (i zašto se to tako moralo dogoditi) da sudovi u ovim slučajevima pređu put od farse do ozbiljnog sudskog procesa?

- Da, zaista je riječ o slučajevima koji na pravosuđe bacaju ružnu sliku. Ali, u slučaju "Lora" Vrhovni je sud ukinuo prvostupanjsku presudu a ponovljeni postupak koji se vodi izgleda bitno drukčije no onaj suca Lozine.

I u nekim drugim slučajevima Vrhovni sud je bio korektiv zaista farsičnih postupaka. Sjetimo se samo predmeta "Karan". Zaprepašćujuće je kako obrazloženje te presude osim njena ukidanja nije dovelo do kakvih drugih posljedica po suca koji je vodio predmet.

Ali, bilo je i dobro vođenih slučajeva poput onoga u Rijeci generalu Norcu i drugima. Ipak, važno je istaći da za ocjenu kvalitete postupka nije odlučno je li presuda osuđujuća ili oslobađajuća već jesu li presuda i postupak koji joj je prethodio zakoniti i pravični. U svakom slučaju, promjena svijesti i u općem javnom mijenju i kod pravnika važan je faktor poboljšanja rada pravosuđa. Mediji su u tome odigrali vrlo važnu ulogu.

Unatoč koracima koje je sudstvo napravilo, ostaje gorak okus činjenice da su u jednom slučaju četvorice optuženih (Lora), a u drugom dvojica osuđenih (Pakračka Poljana), nedostupni pravosudnim organima. Koliko pridonosi vjerodostojnosti hrvatskog pravosudnog sustava činjenica da su optuženi u tzv. slučaju Lora u uspješnom bijegu više od godine dana, a da im je taj bijeg praktički omogućilo izvanraspravno Vijeće Županijskog suda u Splitu koje je procijenilo da nema opasnosti od njihova bijega premda su neki od optuženika već bili u bijegu i tijekom prvog procesa u ovom slučaju godine 2002.? Policija je možda u pravu ako tvrdi da je general Gotovina izvan Hrvatske, ali što je s njima i njihovom efikasnošću kad su u pitanju drugi optuženi i osuđeni za ratni zločin? Je li njihova neefikasnost 'miriše' na nešto što bi se moglo nazvati i zaštitom?

- Sigurno je da slučajevi koje navodite predstavljaju sramotu hrvatskog pravosuđa. I nisu jedini. Posebno u predmetima koji su vođeni pred desetak i više godina bilo je velikih propusta, pogodovanja jednih, šikaniranja drugih. Uostalom, međunarodni promatrači i domaće NGO tu su pojavu vrlo jasno prokazali.

Ali, za propuste u progonu počinitelja ratnih zločina, pa i drugih kaznenih djela, nisu uvijek krivi suci. Ima slučajeva koji uopće ne dođu do sudova jer ih policija ili državno odvjetništvo nisu obradili ili su to učinili na način koji sudovima ne daje dovoljnu podlogu za kvalitetan postupak. Ipak, ponavljam, i u policiji i u državnom odvjetništvu i u sudovima ima kvalitetnih stručnjaka koji, ako se politika ne umiješa, svaki predmet mogu uspješno dovesti do kraja.

Je li hrvatsko pravosuđe sposobno i spremno oduprijeti se pritiscima koji bi se eventualno mogli dogoditi u slučaju suđenja nekih generala pred domaćim sudovima. Je li postoji opasnost da bi na ta suđenja mogla utjecati zbivanja izvan sudnice?

- Takva opasnost uvijek postoji. Ali, Zakon o primjeni statuta Međunarodnog kaznenog suda uvodi profesionalna vijeća, koncentraciju nadležnosti, Zakon o zaštiti svjedoka daje ozbiljne mehanizme zaštite, a i javnost je danas puno senzibilnija nego pred koju godinu.

Suđenja za ratne zločine velik su test i hrvatskog pravosuđa i hrvatske demokracije. Osobno, vjerujem da će hrvatski sudovi specijalizirani za ratne zločine pretežito dobro obaviti svoj posao. Sigurno, već sama činjenica da se predviđa specijalizacija i koncentracija nadležnosti u predmetima ratnih zločina govori o tome da općenito stanje sudova nije dobro.

Koliko bi sudovi bili pod pritiskom ne samo domaće nego i međunarodne javnosti? Koliko objektivnosti suda može odmoći nadziranje procesa koja bi dolazila iz Haaga?

- Sigurno, moguć je i pritisak da se okrivljenici osude pod svaku cijenu. Već sama težina optužbi, strahote stradanja i broj žrtava zločina snažno mogu utjecati na predispozicije javnosti pa i pravosuđa u određenom predmetu. Još jednom ističem, nije dobar onaj postupak u kojemu je netko oslobođen ili osuđen prema nekom afinitetu, već onaj koji je proveden lege artis i koji je rezultirao zakonitom i pravičnom presudom, ma kakva ona bila.

Koji broj predmeta iz nadležnosti haškog suda bi se uopće mogao očekivati na domaćim sudovima?

- Teško je reći. Naime, osim postupaka u kojima je u Haagu podignuta optužnica i kakvih vjerojatno neće biti puno više od dva-tri, hrvatsko će pravosuđe od Haaga dobiti i opsežnu dokumentaciju u kojoj su vođene istrage ali nije podignuta optužnica zbog niskog ranga osumnjičenika ili drugih okolnosti koje zločin čine nedovoljno teškim da ga procesuiraju Haag. Istragu će dovršiti ili ponovo provesti naša tijela kaznenog progona. Takvih će predmeta vjerojatno biti znatno više. Za neke od njih se, možda, u javnosti neće ni znati da su inicijalno došli iz Haaga.

Hoće li domaći sudovi u svim zemljama uhvaćenih ratom u bivšoj Jugoslaviji voditi procese samo "sitnijim" ribama ili se pred tim sudovima mogu očekivati i one "krupnije"?

- Ocjena o tome tko je sitna a tko krupna riba mogu biti vrlo nezahvalne. Ako se gleda formalna hijerarhija, najviše rangiranima suditi će se u Haagu. Ali, i iz do sada ustupljenih predmeta Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini vidi se da okrivljenici u tim predmetima nisu baš sasvim „sitne ribe“. Uz to, ponekad formalna hijerarhija vara. Nadalje, u zločinima u kojima se pojedini više rangirani zapovjednici terete po zapovjednoj odgovornosti, posebno u slučajevima kada ih se poziva na odgovornost što nisu spriječili ili kaznili zločin za koji uopće nisu ni znali da se priprema (članak 7. stavak 3. Statuta ICTY), pravi gospodari života i smrti, „s krvlju do lakata“ su na formalno nižim hijerarhijskim stepenicama. To je donekle i navodi na razmišljanje o tome je li uvijek samo formalni kriterij hijerarhije koju prakticira Haag uvijek ispravan i pravičan.

Postoji li spremnost u prošlom desetljeću zaraćenih država da međusobno surađuju u prikupljanju dokaza u budućim procesima za ratne zločine pred domaćim sudovima? Odnosno, koliko će tu dominirati dokazi prikupljeni od strane Haaga, a koliko će se tužbe oslanjati na dokaze iz domaćih izvora?

- Ta je suradnja tek u začetku. Štoviše, postojali su podaci i o međusobnoj zaštiti određenih krugova. Ali, vremena se mijenjaju. Eto, i u predmetu Lora u Splitu i u predmetu Vukovar u Beogradu ipak se odvija važna suradnja koja je još donedavno bila teško zamisliva. Što se dokaza tiče, teško je procijeniti koliko će biti dovoljno ono što pošalje Haag. Sigurno je da će u svakom slučaju i domaći izvori biti vrlo važni, često i odlučni. Upravo zato, najviši standardi zaštite svjedoka su sine qua non uspjeha postupaka pred domaćim sudovima.

III Srbija i Crna Gora

1. Intervju sa Sonjom Biserko, predsednicom Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji (HOPS)

SRBIJA NE RAZLIKUJE DOBRO OD ZLA

Dinko Gruhonjić

U Srbiji još dominira teza da je do raspada Jugoslavije došlo zbog stranih sila, kao što su SAD, Vatikan, Nemačka, ili Austrija, kao i zbog secesije Slovenije i Hrvatske. S tom tezom je zapravo i počeo rat, a sada ona dominira i u odbrani Slobodana Miloševića, na suđenju u Haškom tribunalu. Njegovi svedoci na suđenju su istaknuti akademici i javni radnici iz ove sredine, koji opet potvrđuju istu tezu. Suština čitavog tog ponašanja je poricanje svega što se desilo i poricanje odgovornosti za to, kaže Sonja Biserko, dugogodišnji antiratni borac i predsednica HOPS-a, u intervjuu o odnosu srbijanske javnosti prema ratnim zločinima i Haškom tribunalu.

U odnosu na vreme dok je Milošević vladao Srbijom, sada se ne odriče da su i Srbi činili zločine?

- Da, došlo je do pomaka u smislu da sada i srpska strana priznaje da je bilo ratnih zločina i da njih treba procesuirati, ali se insistira na priči da su ti zločini činjeni podjednako na svim stranama. To je neka vrsta relativizacije i izjednačavanja odgovornosti svih strana u sukobima na teritoriji bivše Jugoslavije. Otuda ta nova strategija, zapravo, ima za cilj da se čitava odgovornost za zločine prenese na paravojske, na pojedince, psihopate i tome slično, odnosno da se amnestira država Srbija. To, recimo, može da se ilustruje primerom kada je proletoš u Srbiji prikazan onaj video zapis na kojem se vidi kako pripadnici paravojne formacije "Škorpioni" streljaju mladiće bošnjačke nacionalnosti iz Srebrenice. Predstavnici vlasti su izjavili da je to "šokantno" ali da to "nema nikakve veze sa državom Srbijom" i da su to, uglavnom, paravojske koje su se, eto, tu našle ne znam kakvim slučajem. Dakle, ta strategija i dalje opstaje, bez obzira na činjenicu što je u Hagu najviši vojni, policijski i politički vrh ove zemlje.

RADIKALNI NACIONALIZAM DOMINIRA

Koliko nas na putu ka EU, koji je ionako vrlo šepav, koči činjenica da se uporno pokušava izbeći suočavanje s prošlošću?

- Srbija je prinuđena da saraduje s Haškim tribunalom, jer nema alternativu. Međutim, njena saradnja s Tribunalom, bez obzira na to što je u poslednje dve-tri godine predato više od 30 optuženih, je cinična, pogotovu kada je reč o sadašnjoj vlasti. Ta vlast odlazak optuženika za ratne zločine u Hag našoj javnosti predstavlja kao dobrovoljnu predaju, a istovremeno finansijski obezbeđuje optuženike i njihove porodice. Znači, nema onog povratnog dejstva koje se očekivalo od saradnje s Haškim tribunalom, a to je da se u zemlji pokrene pitanje odgovornosti za zločine i da se kroz kažnjavanje zločina uspostavi moralna vertikala, koja je potpuno uništena. Zato je strategija ove vlade poražavajuća, s obzirom na to da joj nedostaje upravo taj aspekt koji se očekivao.

Naravno, Haški tribunal ne može sam po sebi da promeni društvo, ali državni organi koji su nadležni za to ne čine napor da se ovdašnjoj javnosti, koja nije neobaveštena, ipak dodatno objasni šta se sme, a šta se ne sme, šta je zlo, a šta je dobro. Dakle, suština je da nama u Srbiji nedostaje osnovni odnos prema zlu i dobru. Po mom mišljenju, ono što je urađeno 2001. godine, odnosno odluka Zorana Đinđića da se uhapsi i Haškom tribunalu preda Milošević, bila je dalekosežna i strateška odluka, jer bi Srbija bez predaje Miloševića izgledala još problematičnije nego što je danas. Srbija je nakon predaje Miloševića polako bila prisiljena na saradnju s Hagom, ali postoji opasnost da nakon što Tribunalu preda sve zločince, počne da se ponaša kao da je izvršila sve svoje obaveze prema međunarodnoj zajednici, samo zato što je predala Ratka Mladića ili eventualno Radovana Karadžića. Takav odnos bi za Srbiju, dugoročno gledajući, bio poražavajući, jer bi značio da društvo odbija da se odredi prema nasleđu prošlosti, odnosno odbija da se pridruži modernim evropskim državama.

S druge strane, međunarodna zajednica nije uradila dovoljno da se u Srbiji obračuna sa radikalnim nacionalizmom, što je činjenica koja rastače društveno biće Srbije, pa se može reći da je Srbija, nakon 20 godina postojanja tog radikalnog nacionalizma, temeljno uništena. Kao takva, ona ne može napred u evropske integracije, ona ima kamen oko vrata, ušancila se, učaurila upravo na matrici radikalnog nacionalizma. Zbog toga je, za sada, moguć jedino deklarativni iskorak ka Evropi, a suštinski će biti moguć tek onda kada se obračunamo sa radikalnim nacionalizmom.

Na koji način bi međunarodna zajednica mogla da prinudi Srbiju da se obračuna s radikalnim nacionalizmom, ili da se pogleda u ogledalo i suoči s ratnom prošlašću?

- Vrlo je teško ponuditi pravo rešenje za obračun s radikalnim nacionalizmom, jer je Miloševićevom projektu "velike Srbije" svojevremeno bila data masovna podrška. Čak i danas u Srbiji vladajuća politika ima za cilj nekakvo ujedinjenje srpskih zemalja, što znači da ta iluzija i dalje postoji, bez obzira na to u kom pravcu ide realnost. Ta iluzija i dalje truje društvenu atmosferu i sve dok je tako, Srbija neće biti u stanju da krene napred. Srbija u ovom momentu nema ljudski potencijal da se nosi sa ovim teškim problemom, niti ima vladu koja je spremna da se sa takvim nečim suoči i bavi. Ta vlada je autentično desna, i to ultra-konzervativno desna. Prethodna vlada je pokazivala mnogo više senzibiliteta i sluha za to, ali ona ne samo da je smenjena nego je i njen premijer brutalno ubijen, uklonjen.

Zato bi u ovoj fazi trebalo očekivati veći pritisak međunarodne zajednice i veće angažovanje u identifikaciji grupa, pojedinaca i onih segmenata društva koji su osveščeni i koji bi iznutra vršili pritisak, da ova vlada sama pravi pomake napred, a ne samo da pravi pomake na pritiske iz vana. Ti pritisci nisu dovoljni, jer međunarodna zajednica nema mehanizme preko kojih bi vladu mogla da prinudi da odustane od nacionalističke politike, s obzirom na to da nije došlo do okupacije Srbije. A čak i da je došlo, opet bi se postavilo pitanje kako bi se to sprovelo. Ali, obračun sa radikalnim nacionalizmom jeste tema kojoj bi međunarodne institucije morale da posvete pažnju, što se na pojedinim mestima već i čini.

ELITA BEZ POTENCIJALA

Da li u Srbiji, iz ovakvog društvenog i obrazovnog konteksta, može da se pojavi neka nova generacija koja će postaviti ono čuveno pitanje: "A šta si ti, tata/deda, radio u ratu?", po ugledu na mlade Nemce 1968. godine?

- Srbija je mala zemlja, malog potencijala, skromne elite, a veliki deo elite koja je kosmopolitiska je napustio zemlju, pa se plašim da su tu šanse veoma male. Za takav proces je veoma važno da se međunarodna zajednica, na neki drugi način, uključi u razmišljanja: kako Srbiji pomoći da se, ipak, vrati na kolosek normalnosti. Evropska unija može Srbiji pomoći ekonomski, pa čak i politički, ali sve dok se problem odnosa prema ratnoj prošlosti ne prevaziđe, Srbija neće uspeti da uspostavi tu moralnu i vrednosnu vertikalu, bez koje ne može da postane evropska zemlja.

U Srbiji je veoma prisutno i insistiranje na individualizaciji krivice za ratne zločine, što se samo po sebi podrazumeva kao nešto normalno, ali se stiče utisak da je i to jedan od pokušaja da se ratni zločini relativizuju i da se država oslobodi krivice za organizovanje i vođenje ratova?

- Da, sada ispada da je Milošević sve to radio sam od sebe, kao da nije bio predsednik države toliko dugo. Naravno da je važno da se krivični deo odgovornosti individualizuje, ali postoje i drugi nivoi krivice, o kojima je Jaspers govorio, poput istorijske, moralne ili političke krivice, pa je veoma važno da se i ti nivoi jasno odrede. Da vidimo šta je sa odgovornošću medija, sa odgovornošću delova Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), delova Srpske pravoslavne crkve... Svi su oni učestvovali u pripremi ratne atmosfere i u stvaranju hysterije, u mobilizovanju srpskog naroda oko projekta "velike Srbije", koji je bio osuđen na propast, s obzirom na to da je bio potpuno suprotan svemu onome što se dešavalo toga trenutka u Evropi.

HAŠKI SUD JE PUNO POMOGAO BALKANU

Koliko je, po vama, Haški tribunal nesavršen sud, uzevši u obzir sve političke okolnosti na Balkanu?

- Ja podržavam Haški tribunal i mislim da je bogom dana institucija za čitav region, a posebno za Srbiju, pre svega zato što je uspeo da akumulira veliki broj podataka, da pribavi dokumentaciju, koja će sprečiti mitologizaciju na ovom prostoru, sklonost ka pravljenju mitova oko

toga ko je najveća žrtva. Mislim da je obaveza elita u društvu u Srbiji da se koriste dokumentacijom Haškog tribunala na način koji će sprečiti stvaranje novih mitova.

Tribunal je svojim delovanjem pomogao da se, pogotovo u sadašnjoj fazi, osude i pravdi privedu najodgovorniji, dakle oni koji su politiku etničkih čišćenja i genocida kreirali i izvršavali. U početku je bilo mnogo problema u pristupu informacijama i arhivama, jer države u regionu nisu htele da sarađuju s Tribunalom, ali su se istražitelji dovijali, dobijali insajderske svedoke i na druge načine dolazili do relevantnih podataka.

Haški tribunal je, kao nova institucija, imao određene probleme, koji su se pokazivali tokom suđenja, ali su bili rešavani. Međutim, već samo suđenje Miloševiću biće uzor, prema kojem će se mnoga pravila menjati, pa se tako iskustva sa tog suđenja već koriste u suđenju Sadamu Huseinu. Dakle, to je jedan proces kroz koji prolazi međunarodno krivično pravo i koji donosi nova pravila. Sigurno je da će Haški tribunal temeljno biti proučavan tek u vremenu ispred nas.

Da li presude Haškog tribunala mogu da utiču i na konačnu interpretaciju sukoba na prostoru bivše Jugoslavije, odnosno da li je realno očekivati da bi presuda Miloševiću mogla da bude i krunski dokaz da su srbijanske vlasti sistematski planirale ratne i zločine protiv čovečnosti?

- Presude Haškog tribunala ne bave se interpretacijom sukoba, to će biti ostavljeno budućim istoričarima i istraživačima koji će se baviti ovim ratovima. Mislim da protiv Miloševića ima već dovoljno dokaza i za agresiju i za genocid u Bosni i Hercegovini, ali to pitanje će se tretirati pred drugim haškim sudom, Međunarodnim sudom pravde, pred kojim je BiH tužila Srbiju za agresiju i genocid. Materijala koji dokazuju agresiju i genocid ima dovoljno, ali u toku je nešto drugo: vrši se neviđen diplomatski pritisak na BiH da odustane od tužbe, kako bi se to diplomatski rešavalo, što je velika greška, jer je pre svega za Srbiju važno da se suoči sa činjenicom kakav je to rat bio i kakvu je to ona politiku vodila, kao što je i za Bosnu važno da joj se prizna da je bila žrtva. Srbija će bez toga nastaviti da luta u mraku, što se vidi i sada, kada je na red došlo rešavanje pitanja konačnog statusa Kosova. Ovo što radi srbijanska elita, još je jedan dokaz da nema ni naznake da je spremna da se suoče sa realnošću, već vodi samoubilačku politiku i troši energiju na nešto što je, manje-više, gotova stvar. Možda je ona toga i svesna, ali sve što sada radi nije ništa drugo nego dodatno gubljenje vremena i zaludivanje građana ove zemlje, koji su verovatno i sami svesni da je stvar gotova.

MIT O KARADŽIĆU I MLADIĆU TEŠKO JE ISKORENITI

Jednom prilikom ste kazali da vlasti u Srbiji znaju gde je Ratko Mladić, ali da ne žele da ga isporuče, jer je Mladić jedan od glavnih svedoka da je rat bio isplaniran i dobrim delom vođen iz Beograda. Da li mislite da je situacija još takva, s obzirom na to da se Mladić sada postavlja kao gromada na putu Srbije ka EU?

- Mi se svakako približavamo tom datumu i Srbija više nema alternativu, odnosno neisporučivanje Mladića bila bi velika opstrukcija Sporazuma o stabilizovanju i pridruživanju, koji je nedavno potpisan sa EU. Mene brine taj ogromni antizapadni sentiment u Srbiji, koji je najbolje izrazio "otac nacije" Dobrica Ćosić, kada je, povodom potpisivanja Sporazuma, rekao kako nas "guraju u isti logor ili tor sa našim neprijateljima". To je jasan dokaz da u Srbiji i dalje, na žalost, postoje ozbiljne opstrukcije evropskih integracija. A pitanje: "Evropa - da ili ne" davnašnja je dilema u Srbiji, koja se uvek prelamala na način koji je bio suprotan evropskoj opciji.

U ovom momentu, Srbija nema dovoljno potencijala da samu sebe povuče napred, onako kako je to autentično radio Đinđić, koji je zbilja bio vizionar i koji to nije radio pod pritiskom. Isporučila Mladića, ili tu isporuku prolongirala - put Srbije ka EU neće biti ni lak ni brz, već trnovit, sa padovima i malim usponima i uz veliku potporu EU, koja ima interes da do kraja stabilizuje Balkan, a Srbija je ovde ključni faktor nestabilnosti.

Kako uopšte detronizirati Mladića i Karadžića sa pijedestala nacionalnih heroja?

- Veoma teško. Nedavno smo imali slučaj da je Ministarstvo spoljnih poslova u poslednji momenat povuklo Antologiju srpskih epskih pesama u koju su ušle i neke pesme koje se odnose na Mladića i Karadžića. Ta antologija je trebalo da bude poslata UNESCO?! U stvaranju mita o Mladiću i Karadžiću učestvovala su sve društvene strukture, počev od crkve, akademije, književnih krugova... To je veliki vrednosni problem ovog društva.

Ovde je čak došlo i do izjednačavanja partizana i četnika, što znači da je antifašizam u Srbiji odjednom dobio desni predznak, što je čist falsifikat istorije. Na delu su različite vrste

nacionalizma, unitarizma, velikosrpstva, raznoraznih orijentacija, koje su se spojile na tom projektu "velike Srbije". Ponavljam, Srbija je suočena sa ozbiljnim problemima upravo u pravljenju distinkcije između dobra i zla.

SRBIJA OPSTRUIRA POMIRENJE U REGIONU

Haški tribunal neće podizati nove optužnice, pa sada ostaje da vidimo kako će i da li će uopšte domaće pravosuđe preuzimati slučajeve od Haškog tribunala i podizati optužnice za ratne zločince? Neki procesi, doduše, već su započeti, a izrečene su i pojedine presude...

- Kao prvo, protivim se ograničavanju roka za podizanje optužnica, jer među nama još živi čitava serija bitnih političkih, vojnih i policijskih funkcionera za koje postoji opravdana sumnja da su bili umešani u zločine. Zatim, tu nedostaje vrlo važna optužnica za ljude koji su odgovorni za kreiranje projekta i za podstrekavanje na mržnju i za stvaranje uslova za rat. Tu pre svega mislim na medije i na organizovanu ratnu propagandu. Mislim da bi se trebalo fokusirati na određene ljude koji su u tome učestvovali i koji su huškali na rat, jer srpski mediji i danas istrajavaju na toj matrici. Zato bi jedna optužnica protiv tih takozvanih novinara bila veoma korisna za uvođenje reda u medijski prostor.

A činjenica da će se haški slučajevi sada prenositi na nacionalne sudove može da bude dobra, ali ako imamo u vidu stanje našeg pravosuđa i opstrukcije koje gledamo pred specijalnim sudovima za ratne zločine i organizovani kriminal, sve to svedoči o tome da još nema političke volje da se na pravi način procesuiraju takvi slučajevi. Zato mislim da bi za naše sudove bilo veoma važno da imaju neku vrstu ekspertske pomoći iz vana, pre svega od eksperata Haškog tribunala.

Kakve su šanse za pomirenje u regionu, imajući u vidu stanje u srbijanskom društvu, ali i stanje u BiH, na Kosovu, u Hrvatskoj...?

- Pomirenje je proces i za njega sada nema uslova. Mislim da je u ovom momentu istina važnija od pomirenja, jer pre svega preko istine može da se pokrene proces pomirenja i normalizovanja odnosa, dugoročno gledano. U svakom slučaju, proces pomirenja između Srba i Hrvata, ili između Srba i Albanaca, ili između Srba i Bošnjaka odvijaće se na različite načine, jer je različite i predistorija međusobnih odnosa. U ovom momentu, Srbija je glavna opstrukcija, jer nije sposobna da se nekako pozicionira prema tom pitanju. A kada se ona bude pozicionirala, to će relaksirati celi region i onda će, možda, dijalozi i normalizovanje ići mnogo lakše i ozbiljnije. Na žalost, u ovom momentu Srbija još sve negira i optužuje druge za sve, pa je nemoguće da se pomirenje desi preko noći.

2. UBICE SLOBODNO ŠETAJU MEĐU NAMA

Dinko Gruhonjić

Grafiti koji veličaju haške begunce Radovana Karadžića i Ratka Mladića, majice sa njihovim likovima, fudbalske utakmice sa transparentima "Nož, žica, Srebrenica", ravnodušnost političke i intelektualne elite prema pitanju suočavanja sa prošlosti, kolektivna amnezija, pravdanje sopstvenih zločina zločinima koje su drugi počinili nad Srbima, napadi na antiratne aktiviste, neonacistička divljanja, nedopustivo mnogo ultranacionalističkih organizacija, najveća popularnost Srpske radikalne stranke - to je delić slike Srbije i njenog odnosa prema ratnoj prošlosti danas.

"Ova teritorija ima najviše ubica po glavi stanovnika. To je činjenica i o tome treba da se misli", smatra sociološkinja Janja Beč, koja se bavi proučavanjem teške ratne prošlosti na prostoru bivše Jugoslavije, zbog čega u sopstvenoj domovini, Srbiji, neprestano trpi pretnje i ima probleme. "Nama niko ništa neće dati po ovom pitanju, moraćemo da se suočimo sami. Ništa se samo od sebe neće desiti, niko neće doći da nas prosvetli i onda će sve biti lepo, ići ćemo na more i voleti se i pitati se: 'Bože, ko nam je to uradio'", sigurna je Janja Beč. Ona upozorava na to da je društvo u Srbiji prepuno nasilja i agresije, koje se manifestuje u porodici, školi, u svakodnevnoj komunikaciji i ocenjuje da je to isto ono nasilje koje je bilo ispoljeno prema drugim narodima, a koje se sada "vratilo kući".

KOLEKTIVNA AMNEZIJA

“O tome koliki je stepen ravnodušnosti građana Srbije prema ratnim zločinima, koje je režim Slobodana Miloševića izvršio u njihovo ime, možda najbolje govori proletošnji slučaj sa emitovanjem snimka masakra koji su nad šestoricom mladih Bošnjaka izvršili pripadnici srpske formacije ‘Škorpioni’: posle početnog šoka, snimak je brzo zaboravljen, i umesto otvaranja dijaloga o odgovornosti za zločine, sve se završilo na argumentu ‘i oni su nama uradili isto’”, kaže predsednica Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji Sonja Biserko, koja je takođe neprestano na meti napada, a neretko pozive na linč gospođe Biserko vrlo direktno upućuju i pojedini srbijanski mediji.

Prema njenim rečima, vladajuće strukture u Srbiji, kao i ostali formalni i neformalni krugovi moći, pokušavaju kod građana da izazovu “kolektivnu amneziju”, kako bi elite ostale nekažnjene za pripremu terena za ratove. “Smatram da je to organizovano od strane države i od strane prominentnih intelektualaca koji su itekako učestvovali u kreiranju i promovisanju tog projekta. Danas se insistira na nekoj vrsti kolektivne amnezije, time što se veći akcenat stavlja na žrtvu i žrtve srpskog naroda, ne samo sada nego i kroz istoriju. Kroz stvaranje i kondicioniranje društva kao žrtve, umanjuje se mogućnost za bilo kakvo otvaranje dijaloga o odgovornosti. A ta odgovornost je sve očiglednija, s obzirom na sve ono što izlazi u Haškom tribunalu”, navodi Biserko.

TRAGEDIJA DRUŠTVA

Portparol srbijanskog Tužilaštva za ratne zločine Bruno Vekarić smatra da građani Srbije nisu dovoljno svesni činjenice da ubice još slobodno šetaju među nama. “Kao da, možda, društvo još nije svesno činjenice da mu je potrebno suočavanje sa istinom i da bez tog suočavanja nikada neće biti sigurnog koraka u budućnost. To je možda i najveća tragedija: da branite nekoga ko je učinio strašan zločin samo zato što je određene nacionalnosti i zbog toga što ga je učinio prema onome ko se ‘pogrešno zove’... Tragedija je da se takvi ljudi uopšte kreću tu, među nama. To je tragedija društva i o tome društvo mora da vodi računa”, zaključuje Vekarić.

U takvoj atmosferi Srbija je dočekala činjenicu da će Haški tribunal, koji od januara ove godine više ne podiže nove optužnice, ustupiti domaćem pravosuđu desetak predmeta, iz istraga koje nije dovršio.

“Znam da smo spremni da se s tim slučajevima potpuno suočimo, kao i sa ovim delikatnim predmetima koje sada radimo”, ipak navodi Vekarić, uz upozorenje da ukupna atmosfera u društvu nije pogodna za procesuiranje ratnih zločina.

I predsednik Advokatske komore Vojvodine Slobodan Beljanski siguran je da Srbija ima sudije koje su spremne da prihvate slučajeve od Haškog tribunala i da sude dovoljno stručno, što su pokazali i procesi pred posebnim odeljenjem Suda za ratne zločine u Beogradu.

“Ali, problem je u nečem drugom, a to je društvena i politička klima i svest koja prevladuje u odnosu na eventualne krivce za takva krivična dela, odnosno okrivljene u tim postupcima, što se nesumnjivo negativno odražava na rad pravosuđa. U prvom redu plašim se da bi se to odrazilo na rad tužilaštva koje je više podložno tim uticajima i da bi tu došlo do prvih selekcija i barijera, koje bi dovele do toga da nema gonjenja svih vinovnika. Naravno da bi i sud bio izložen određenim pritiscima i da bi to moglo da utiče na njegovu nepristrasnost, ali nadajmo se da će se i tu stvari popraviti”, kaže Beljanski.

Prema njegovim rečima, u Srbiji je izvršna vlast dominantna sila u društvu, odnosno ona je ta koja diktira raspoloženje i opštu klimu. “Kod nas se stranke ponašaju tako da onoga trenutka kada se domognu vlasti osećaju da mogu da diktiraju u svim granama vlasti svoju volju. A njima trenutno nije po volji da se utvrdi odgovornost za ratne zločine”, kaže Beljanski.

PRITISCI NA SUD SA SVIH STRANA

Sudija Ustavnog suda Srbije Svetozar Čiplić tvrdi da domaće pravosuđe ima kapacitete da se uhvati u koštac s predmetima koje mu Haški tribunal bude ustupio, ali i on upozorava na to da se mogu očekivati pritisci sa svih strana.

“Naravno da će biti pritisaka sa svih strana. Ne samo od strane izvršne vlasti, već i od javnog mnjenja, od medija, od ‘neformalnih centara moći’”, kaže Čiplić i ocenjuje da bi domaće pravosuđe bilo spremnije za preuzimanje slučajeva od Haškog tribunala, da je posle demokratskih promena, 5. oktobra 2000. godine, obavljena lustracija. “Prilika je propuštena, ali postoje i drugi mehanizmi. Bilo bi dobro da se, prilikom izbora sudija, ispita kako su obavljali svoju funkciju, pa

ako se pokaže da nisu ugrožavali ustavne slobode i prava, ili da nisu učestvovali u izbornim mahinacijama, da tek onda mogu da budu izabrani za sudije”, predlaže Čiplić.

Prema njegovim rečima, siromašne države koje nisu materijalno sposobne da obezbede nezavisnost pravosuđa dovijaju se onako kako se i Srbija delom dosetila, a to je da formira specijalna odeljenja ili specijalne sudove. “Verujem da će na taj način to biti moguće rešiti, dakle da ti predmeti budu procesuirani pred takvim sudovima. Ali, to je ujedno i stvar dogovora države koja preuzima slučajeve od Haškog tribunala, pa pretpostavljam da će biti potpisan neki ugovor ili dogovor o tome kako će se ti slučajevi tretirati”, zaključuje Čiplić.

KORUPCIJA

Pravosudni eksperti upozoravaju na to da je, osim društvene atmosfere i opšteg stava prema ratnim zločinima, dodatni problem i u činjenici da je srbijansko pravosuđe korumpirano, a tu su i problemi sa policijom.

Bruno Vekarić kaže da Tužilaštvo za ratne zločine još ima problema u saradnji s policijom, pre svega u otkrivanju krivičnih dela i podnošenju krivičnih prijava. “Uloga policije je da otkriva počinioc zločina i kriminalnih dela. U prethodnom periodu policija je bila inertna i veoma malo, gotovo nimalo krivičnih prijava stiglo je do tužilaštva. Tužilac je faktički preuzimao ulogu policije u otkrivanju krivičnih dela i sve optužnice koje su podignute i istrage koje se vode - rezultat su rada tužilaštva”, objašnjava Vekarić.

On dodaje da saradnja između tužilaštva i policije u operativnom smislu funkcioniše dobro, odnosno da policija izvršava naloge tužilaštva, o čemu svedoče i nedavna privođenja osumnjičenih u slučajevima poput “Škorpiona”, koji su činili zločine vezane za genocid u Srebrenici, “Zvornika”, koji su činili zločine u Zvorniku tokom rata u Bosni i Hercegovini, ili “Suve Reke”, koji su zločine činili u vreme rata na Kosovu 1999. godine.

SUROVI MEDIJI

S druge strane, sudija Čiplić upozorava da Srbija mora da se suoči sa pojavom korupcije u pravosuđu. “Niko ne zna kolika je ona, koliko je raširena i koliko je duboka, dokle sve seže. Poslednjih dana svedoci smo da toga ima čak i u delikatnim slučajevima, pa čak i u Vrhovnom sudu i u Specijalnom tužilaštvu. Dakle, gotovo da ne sumnjam da je naše pravosuđe stručno osposobljeno da preuzme slučajeve od Haškog tribunala, ali je veliko pitanje koliko korupcije ima u pravosuđu”, kaže Čiplić.

Većina naših sagovornika kritikovala je i srbijanske medije i njihov odnos prema suđenjima za ratne zločine. Mediji, naime, o suđenjima za ratne zločine izveštavaju šturo i nedovoljno, a poseban problem je u tome što su u prvom planu medija neprestano optuženi ili već osuđeni za ratne zločine. Potresna svedočenja ljudi koji su preživeli ratne zločine, ili čiji su najmiliji stradali, u srbijanskim medijima gotovo da uopšte ne dobijaju prostora. Mediji ne pokazuju nikakvu empatiju prema žrtvama.

IV English Summary

Usage and publishing of all articles from this newsletters, whole or in parts, is free provided citation of the source. Articles are written in their original language, and may be freely adapted to language standards of the community where they are published.

Top story in this issue:

RELATION TOWARDS WAR CRIMES AND THE HAGUE TRIBUNAL

Many say relation towards war crimes is the test needed to start and end clearing up the conflict in former Yugoslav countries. Unfortunately, all parties and countries seem to have the same attitudes towards war crimes and the role of the Hague Court. The consciousness that all parties (although not to the same extent and in the same manner) committed crimes is hard to find its way to general public – and ICTY in Hague is seen exclusively as a political instrument, directed against "our" national interests.

These issues become more and more important as the role of the Hague Tribunal ends soon and the issue of war crimes is passed on to local courts.

Key issues for further normalization and stabilization processes among countries involved in the conflict are how much local judicial systems are capable of trials for war crimes, what is the dominating attitude of the public towards such issues and what improvement can be expected.

Introduction – project information

STINA news agency (Split, Croatia), Media Plan Institute (Sarajevo, Bosnia and Herzegovina) and Novi Sad School of Journalism (Novi Sad, Serbia and Montenegro) are starting a new regional project "**Media network for promotion of cooperation and understanding between ex-Yugoslav countries**" (Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia and Montenegro: a contribution to post-conflict communication).

The goal of the project is to contribute to development of post-conflict communication in media of the three countries.

Media communication and content are significantly reduced and are still marked by conflict. It slows down and encumbers the normalization process, including full democratization of the countries and stabilization of the region in general. Development of normal communication is a key prerequisite for overcoming still existing tensions, as well as various prejudices, blocks, frustrations and trauma that, in various forms, act even after the end of the conflict.

One of the reasons for it, undoubtedly, is inadequate role of media that don't give enough attention to important subjects which mark and burden relations between countries in the region. In order to establish and develop post-conflict communication, media need to responsibly, competently and professionally open, research and analyze many subjects ranging from difficult facing with recent past to necessity of new cooperation that, in its turn, also opens many doubts and issues.

The goal of this (pilot) project is to try and initiate and present such issues in media. We are well aware that there many subjects about which there are differing opinions in our general public, but we also know that there are many close approaches and initiatives, many manipulations of recent past, current today and near future, as well as readiness to break down such manipulations as it is the only way towards stabilization and normalization of relations.

This pilot project will last six months. As part of it we will realize 12 issues of info service for media cooperation and understanding: **REGIONAL PARALLELS** which will try to comparatively, in all three countries involved, start coverage of some important issues in three basic areas: facing recent past, characteristics of new political reality and models and methods of establishing new forms of cooperation. Together with electronic info service, each issue will be followed by joint radio show with broadcasts from all three countries primarily intended for local radio stations in order for them to present these shows to as large public as possible.

Content presented in electronic info service and radio show are meant for general public as well as specialized institutions and NGOs dealing with relation research or aiding cooperation in the region. Project carriers will try to find additional means to organize several specialized educational seminars about the post-conflict communication for editors and journalists from all three countries.

Project "Media network for promotion of cooperation and understanding among countries of the former Yugoslavia" (Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia and Montenegro: addition to post-conflict communication) is implemented with the support of **The Balkan Trust for Democracy (BTD)**.

CONTENTS :

I Bosnia and Herzegovina

1. War Crimes Chamber of the Court of B&H

JUSTICE IN B&H COMES OUT OF THE LABYRINTH?

Dusan Babic

Efficiency and rationality were the crucial motivations behind the decision to set up the War Crimes Chamber of the Court of B&H, including the Special Department of the Chief Prosecutor for B&H, all formally established in March this year. By its structure, the War Crimes Chamber consists of three first-instance chambers, plus an appellate chamber. All chambers consist of two foreign judges and one local judge. This mandate is planned to last five years, after which war crimes trials are supposed to be the sole jurisdiction of local judges.

2. Treatment of War Crimes in B&H Media

OVERCOMING THE PAST AND THE ROLE OF MEDIA

Zoran Udovicic

A general conclusion is that media in Bosnia-Herzegovina have been giving considerable attention to the issue of war crimes committed during the recent war in the former Yugoslavia. This is no longer taboo even for those outlets which, after the war, were silent about the crimes committed, denied them, or attributed them solely to the "other" side. However, public reactions, often reflected through the media, show that awareness of the causes, scope and tragic consequences of crimes, as well as the significance of prosecuting them, is not completely developed. The media, as part of the public, in democratic and professional transition themselves, cannot always resist strongly enough the various controversies engulfing the post-conflict period, including political and other types of pressure and their own habits, disorientation and uncertainties.

II Croatia

1. Interview with Zarko Puhovski, professor of political philosophy at the Faculty of Philosophy in Zagreb and president of Croatian Helsinki Committee

ATTITUDE TOWARDS WAR CRIMINALS IS DIRECTED BY POLITICAL PRAGMATISM

Stojan Obradovic

Different from recent blanket attitude towards war crimes, Croatian public today stands divided in this regard, which hasn't contributed to clearer or more moral viewpoints.

Most people (both ordinary citizens and politicians in power) still view war crimes with a pragmatic attitude. Only new generations will be able to ask real questions and search for real answers regarding war crimes committed in the conflicts on the area of ex Yugoslavia, including the issue of collective responsibility. The role of Hague Court in it is very limited and its primary function is to introduce some kind of legal order, something that political structure of countries involved in conflict were unable to do.

Despite war crime cases under spotlight, much more important for further positive development is the ability for local court systems to prove that they can normally function regarding numerous less infamous war crimes, says prof. Puhovski.

2. Interview with prof. dr. Ivo Josipovic, professor at the Faculty of Law in Zagreb and member of the Croatian Council for cooperation with the Hague Tribunal

HAAG RETURNS HOME

Goran Vezic

Ivo Josipovic says that apart from procedures where Hague has already made an indictment, with no more than 2-3 new cases to follow, Croatian courts will receive documentation from Hague in cases where the Tribunal hasn't made indictments due to low rank of suspected war criminals or other circumstances making a crime insufficiently high-profile for processing in Hague. Such investigations will be completed or re-opened by Croatian institutions.

This prominent expert in international criminal law says that regarding war crimes Croatian courts aren't the same as five, ten or more years ago. Should some unlawful trials happen, there is the Supreme Court to correct them, says Josipovic.

III Serbia and Monte Negro

1. Interview with Sonja Biserko president of Helsinki Committee for Human Rights in Serbia

SERBIA CANNOT TELL GOOD FROM EVIL

Dinko Gruhonjić

Serbia has made progress regarding the war crimes. At the present, Serbian side also acknowledges the war crimes and the necessity of processing them. However, it still insists on recognition of equal involvement of all sides in the crimes. There is no internal strength to initiate the issue of responsibility for the crimes and to establish a moral measure, which has been completely destroyed. In essence, Serbia lacks fundamental attitude towards good and evil.

International community has not accomplished enough helping Serbia deal with its radical nationalism. Thus, we could say that 20 years of radical nationalism existence destroyed Serbia in effect. Serbia, as such, cannot go further with the European integration, it is strangled, dug in, cocooned...

At this moment, Serbia is the main obstacle to reconciliation in the region, since it is not capable of positioning itself against the past. When this finally happens, it will relieve the whole region. Therefore, the dialogues and normalization will be easier and more serious.

2. MURDERERS WALK FREELY AMONG US

Dinko Gruhonjić

Serbia is territory with the largest number of killers per capita. Establishment in Serbia, as well as other formal and informal power circles, are trying to induce „collective amnesia“, so elite would remain unpunished for previous war participation.

On the other hand, legal experts claim Serbia has judges quite competent to lead domestic actions against war crimes, which should be transferred to Serbia from International Criminal Tribunal for former Yugoslavia. But, these judges and courts will be under great pressure to obstruct legal actions. Judges in Serbia are unfortunately not immune to pressures and even worse, to corruption.

Also, critics target media which report on war crime trials insufficiently. Special problem is that media primary covers accused or already processed war crimes, but they rarely or never focus on victims of these crimes.